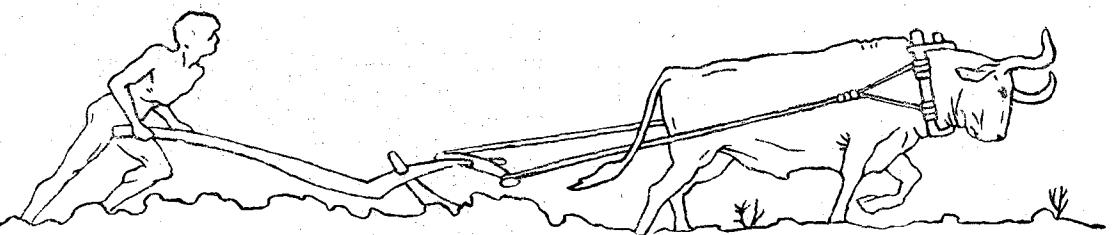

ΔΕΙΠΝΟΝ ΚΑΛΟΤΕΡΩΝ

Θ. ΡΑΛΛΗ

ΠΑΝΔΟΘΗΝΔΙΔ

ΕΤΟΣ Γ' 15 ΝΟΥΜΒΡΙΟΥ 1909

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ—ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΑΛΛΗΣ 1851—1909

Α νοιξε δλάνοικτα τὰ μάτια ὁ Ράλλης ἐμπρόδε
τοῦ τὸν γραφικὸν καὶ ἔμορφον κόσμον ὅπου
τοῦ ἀπεκάλυψε ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ. Εἰς μίαν τῆς
σελίδα εἶδε τόσα δύνειρα: αὐτὰ ποὺ τὴν συνδέοντα
μὲ τὴν παράδοσιν σεμνά, ἀγιασμένα μὲ
αιώνων ἀγνήν πίστιν, καὶ ποὺ ἀπλωναν ἀκόμια,
καὶ ἵσως ν' ἀπλώνουν καὶ τώρα, εἰς τὴν ψυχὴν
τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ἀτίμητη λαμπάδα τῶν.

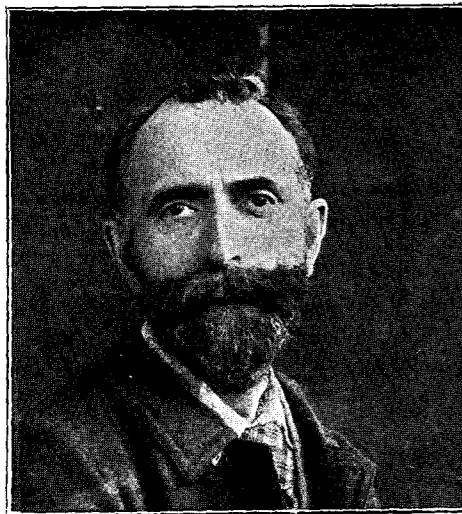
Ἄπο τὸν κόσμον αὐτὸν, ποὺ ὅσο τὸν πνίγει
ὅλοένα ἡ γνῶσις, τόσο πειδὶ ποθεινὴ γίνεται ἡ
ἔμορφιά του, ἐπῆρε δὲ οὐρανοφόρος διαφόρος δύψεις:
καθημερινές σκηνές, στιγμές ποὺ βγαίνουν μέσον
ἀπὸ πηγὴν αἰσθήματος θερμοῦ.

Ἐντυχισμένος δὲ καλλιτέχνης ποὺ ωραματίσθη
τέτοιαν ἀποκαλύψιν. Τὸ χέρι του εἶναι τώρα τὸ
χέρι ἀνθρώπου ποὺ ἀτενίζει ἔνα ιδανικόν. Καὶ
ξεύρει νὰ τοῦ δώσῃ τὴν χάριν τῆς ἀπέριττης
πραγματικῆς ζωῆς ζωγραφισμένην εἰς τὰ πρόσωπα τοῦ Δείπνου Καλογέρων (1885), εἰς τὰς
κινήσεις των, εἰς τὴν στάσιν των, ποὺ ὅλα χαρακτηρίζουν τόσον καλὰ τὸ ἑλληνικὸν μοναστήριο.
Καὶ νά, τὸ γεροντικὸν αὐτὸν κεφάλι, τὸ σκυλι-
μένο ἐπάνω στὸ πιάτο. Ἐχει τὴν εὐδαιμονίαν
τοῦ χωρικοῦ, δὲ δποῖος ἐργάσθηκε δλην τὴν
ἡμέραν εἰς τὸ χωράφι καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγ-
κην νὰ πάρῃ νέας δυνάμεις διὰ τὴν ἐπαύριον.
Ἐχω ἵδε τέτοιους καλογέρους. Η ζωγραφιά
εἶναι χαρακτηριστική. Ἀληθινὴ καὶ ἡ πλαγινή,
γεροντικὴ ἐπίσης εἰκών, δεξιά, ποὺ ἔχει τὸ κεφάλι
ἀπονυμισμένο, σκυθρωπό. Καὶ ἀριστερά, ἡ ἄλλη,
τοῦ νέου μοναχοῦ, ἔνα πρόσωπο ἰσχνό, εὐγε-
νικό, σκιασμένον ἀπὸ ἔνα φῶς, ἀνάμινησις τῶν
μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἡ πίστις εἰς τὸν Δι-
δάσκαλον ἐζωγράφιζε ἐπάνω στὰ πρόσωπά των
τὴν θειότητα Ἐκείνου. Η γραμμὴ τῆς ζωῆς
κυματίζει παντοῦ μέσα στὸ ἔργον, ἐπάνω ἀπὸ
τὰ κεφάλια τῶν καλογέρων, σοφά τοποθετημέ-
νων καὶ ἀνεπιτήδευτα.

Το περίπου τριανταεσσάρων ἔτῶν ὁ Ράλ-
λης ὅταν ἔζενε τὸ Δείπνον Καλογέρων. Είναι
τὸ εἰλικρινέστερα ἔργασμένον ἔργον του. Ἀνε-
πηρέαστον ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένην κομφότητα
ποὺ ἔδωκε εἰς ἄλλας εἰκόνας του. Προσὸν ποὺ
τὸ τοποθετεῖ ὑψηλότερα ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔργον
τοῦ Ράλλη καὶ τὸ δείχνει ἀληθινώτερον. Ἡ
ἐντύπωσις τῆς εἰκόνος εἶναι ἡ ἀγνή ἐντύπωσις
ποὺ ἔκαμε εἰς τὰ μάτια τοῦ ζωγράφου ἡ ἑλλη-
νικὴ μοναστηριακὴ ζωή.

Ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸ ἴδιον σημεῖον καὶ ὁ Γύ-
ζης. Ἄλλ' ἐπῆρε διαφορετικὸν δρόμον. Ἐκείνος
ὅλοένα ἀνεβαίνει καὶ πλησιάζει τὰ μεγάλα ιδα-
νικὰ τῆς Τέχνης.

Ἄλγοι στίχοι ἀρκοῦν συχνὰ ν' ἀγαδεῖξουν τὸν
ποιητήν. Ξεύρει καλὰ ὁ Ράλλης νὰ ξεχωρίσῃ τί
ἡμπορεῖ νὰ τοῦ χοισμεύσῃ ἀπὸ τὸ πλούσιον
ὑλικὸν ποὺ κρύβει ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ ἡ παρά-
δοσις. Δὲν διαφεύγει τὸ μάτι τοῦ ζωγράφου ἡ
ἄδολη λατρεία τῆς χωρικῆς πρὸς τὸν Ἅγιον
τοῦ τόπου. Καὶ τὸ συναίσθημα αὐτό, βαθειά
οἰζωμένον, προσπαθεῖ νὰ τὸ ἀποδώσῃ εἰς τὰ
Ἄγια Λεύφανα καὶ ζωγραφίζει τὸ θέμα του μὲ
τέχνην συνθέσεως, μὲ πλοῦτον σεμνὸν περιβάλ-
λοντος, μὲ τόνων θεομότητα. Ποιητής εἰς τὸ
χρώμα καὶ εἰς τὴν εὔρεσιν τοῦ θέματος δύμας
τὴν ποίησιν τῆς ἀφελοῦς πίστεως, τοῦ ἀγνοῦ
αἰσθήματος, τὴν θιλώνει μὲ κάποιαν ἐκζήτησιν.
Τεχνίτης εἰς τὴν σύνθεσιν: καὶ εἰς τὸ Δείπνον
Καλογέρων καὶ ἔδω, εἰς τὰ Ἅγια Λεύφανα: κυ-
τάζετε τὰς δύο γυναικας, πλαϊ-πλαϊ, εἰς στάσεις
διαφορετικάς, τὴν μίαν σκυμμένην νὰ προσκυ-
νήσῃ, τὴν ἄλλην ποὺ κάμνει τὸν σταυρὸν της.
Τὰ χρώματα ἀδελφωμένα μὲ ἀντιθέσεις ἀπα-
λάς, μὲ ουθιδὸν ζωῆς εὐγενικῆς. Καὶ τί ἐμορφιά
διακόσμου, πόσα πράγματα τριγύρω, γραφικῶν
δραῖα, σφιχτοδεμένα μὲ τὴν σκέψιν τοῦ καλ-
λιτέχνου.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΡΑΛΛΗΣ

"Αν ή τέχνη του δὲν ἀναδίδῃ ἀστραπάς, χύνει δῆμος γλυκὺ καὶ ηρεμον φῶς. Εἰς τὸ Παρίσι, δόπον ἐργάσθηκε τὸν περισσότερον καιρὸν, εἶναι γνωστὸς ὡς ζωγράφος θεμάτων ἀνατολικῶν. Ἀγαπητὸς εἰς τοὺς συναδέλφους του, εὐπροσήγορος, εὐγενικός. Τιμᾶται ἀπὸ δλούς. Διὰ τὴν Ἑλλάδα παραγών σπουδαῖος. Υπόδειγμα ἐργασίας ἡ δροῖα ἡμπορεῖ νὰ δηγήσῃ εἰς τὸν πλατύν δρόμον τῆς τέχνης.

"Ἐκεὶ ποὺ ἔφθασε, κατέχει ζηλευτὴν θέσιν εἰς τὴν ἀναγεννθείσαν μας πατρίδα τοῦ ὄρασιον. Προσδίδει εἰς τὰ ἔργα του ωυθμόν, ἀλλὰ ωυθμὸν ἔξωτερικὸν μόνον. Λείπει ή βαθειὰ ζωή. Αἱ εἰκόνες του ἐργασμέναι τελείως καὶ αἱ παραμηρότεραι ἀκόμα. Βλέπεις ὅτι ἐργάσθηκε τὸ χέρι τεχνίτου ποὺ τὸ δηγεῖ ή σκέψις, ή γνῶσις, ὃπον τοῦ ἔλειφε δῆμος ή συγκίνησις. Ἡ συγκίνησις ἐνυπάρχει, πῶς νὰ εἰπῶ; καὶ ἐπιφάνειαν. Ἐχει τὸ ἔργον του δλα τὰ στοιχεῖα διὰ νὰ συγκίνησι. Νομίζεις μάλιστα, βλέπων μίαν του εἰκόνα, δτι σὲ διαθέτει πρὸς κατί βαθύ, δπως εἰς τὰ "Αγια Λειψανα, εἰς τὴν Πρωτὴν Προσευχήν. Ἄλλ' ἀπομένει, στὸ τέλος, ὁ τεχνίτης μόνον. Κάποιο μυστήριον, ποὺ προσδίδει εἰς τοὺς θερμοὺς τόνους του, ἀπομένει μερικὸν μόνον προσὸν τοῦ ἔργου. Ἡ ἀλήθεια ή πραγματική, ή μελέτη ή λεπτομερῆς καὶ ή προσεκτική, ή σοφῆ ἀκόμη σύνθεσις, δὲν ἡμποροῦν νὰ δώσουν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν τέχνην. Δὲν ἔξησε τὴν ζωὴν τῶν ἔργων του δι Ράλλης. Ἐλειψε ὁ κλονισμὸς δ βαθύς, ἐκεῖνος ποὺ εἰσδύει μέσα εἰς τὸ εἶναι τοῦ Γίζη, καὶ εἰς τοῦ Λύτρα ἀκόμη. Εἶδε μόνον μὲ τὸ μάτι τοῦ ζωγράφου, ἐμελέτησε μὲ τὴν σκέψιν τοῦ φιλοσόφου, ἐργάσθηκε μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ τεχνίτου μὲ ἐμπνευσιν ἀνθέλετε. Οἱ τύποι του ἀληθινοί, δπως εἰς τὸ

Δεῖπνον Καλογέρων, εἰς τὰς Κακὰς Εἰδήσεις καὶ ἄλλον, ἀν καὶ δχι πάντοτε (δ Φυλακισμένος). Στὰ σώματά του, συχνὰ θὰ εἴχε τὴν δύναμιν νὰ μιλήσῃ ή γραμμῇ — εἰς τὰ "Αγια Λειψανα, εἰς τὴν Πρωτὴν Προσευχὴν — ἀν ἡτον ἐμφυγωμένη ἀπὸ κατί βαθύτερον.

"Ολος αὐτὸς ὁ κόσμος δ ἐλληνικός, ποὺ ἔχει κέντρον τὸ θρησκευτικὸν αἰσθήμα, ἀποτελεῖ τὸ πλειστὸν ἔργον τοῦ Ράλλη καὶ τὸ ποιητικότερον. Εἰς τὸν Ράλλη θὰ ἥτο δύσκολον νὰ μιλήσουν βαθύτερα ἀπ' δι, τι δμιλησαν· τὰ θέματα αὐτὰ δλα. Δεῖπνον Καλογέρων, Χριστιανὴ Έστιάς, "Αγια Λειψανα, "Η Κανδήλα, Πρωτὴ Προσευχὴ καὶ ἄλλα.

"Ἐνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα τοῦ ἔργα Κακαὶ Εἰδήσεις, ἀπήχησις τοῦ ἀμιούρου 97, ἔνεχει ὀρκετὸν πόνον. Εἶναι δ πόνος τοῦ πατριώτου, ποὺ αἰσθάνθηκε μὲ τὸν ἀτυχὸν πόλεμον. Καὶ τὰ σκυμμένα κοριμά, καὶ τὰ ἀτονα μέλη, καὶ τὰ πονεμένα πρόσωπα δέχνουν κατί ποὺ ἐδόνησε τὸν καλλιτέχνην.

"Ἐνα ξένον αἰσθήμα ἥλθε κατόπιν νὰ θαμπώσῃ τὸ κρύσταλλον τῆς τέχνης του καὶ ν' ἀφαιρέσῃ τὸν ἐλληνικὸν χαρακτῆρα ποὺ ἥθλησε νὰ τῆς δώσῃ. Παραγνωρίζει τὸ τάλαντόν του. Ζητεῖ ἄλλας ἐμπνεύσεις, ἄλλα θέματα. Ζη διαρκῶς εἰς τὰ ξένα καὶ λησμονεῖ σιγὰ-σιγὰ τὴν ἐμορφιὰ τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Εἶναι στενὴ ή ψυχὴ του. Ἡ ἀγάπη του δὲν ἔχει βαθειὲς φίλες. Τὸν παρασύρουν τὰ ζωηρὰ χρώματα τῶν ἀσήμαντων τεχνητῶν λουλουδῶν, ποὺ βλέπει γύρω του. Καὶ σβύνεται μέσα του τὸ διαβατάρικο χρυσόνειρο τῆς πατρίδος.

"Ἀπὸ τότε δι Ράλλης δὲν εἶναι πειὰ δ ζωγράφος τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Ποὺ καὶ ποὺ τὸ ἔργον του δίδει ἀκόμη κατί σὰν ἥχω μακρυνὴν τοῦ παλαιοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι ἀτονον, παραγνωρισμένον.

"Ο Ράλλης ἥκολούθησε τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας τοῦ διδασκάλου του Ζεφώμ. Αἱ νέαι προσπάθειαι τῆς τέχνης τὸν ἀφίνονταν ἀδιάφορον. "Ισως αὐτὸν νὰ μᾶς δείχνῃ, δχι τόσον τὸν πιστὸν θιασώτην τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην ποὺ αἱ νέαι ίδει καὶ αἱ νέαι τάσεις του εἶναι κουραστικαί. Βαδίζει στὸ μονοπάτι ποὺ πῆρε ἀρχικῶς, διότι τὸ βρίσκει πειὸ σύμφωνον μὲ τὸ ἔγω του. "Ομως γνωρίζει ποὺ βαδίζει. Καὶ αὐτὸ διὰ τὸν καλλιτέχνην ἐν γένει εἶναι πολύ.

"Ἀλήθεια, τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια τὸν εἶχα κρίνει αὐστηρά. Δὲν ἔμαθα, φαίνεται, ἀκόμα νὰ βλέπω τὴν ζωήν, ἐπομένως καὶ τὴν τέχνην ὅπως εἶναι. Τὴν θέλομεν σύμφωνα μὲ τὰς βλέψεις τὰς ίδιας μας, σὰν νὰ ἀποτελοῦν αὐταὶ κάθε νόμον καὶ κάθε κανόνα. Σὰν νὰ ἡμπορῷ νὰ ὑποταχθῇ εἰς ἄλλην σκέψιν, ἔξω ἀπὸ τὴν σκέψιν

τὴν ίδιαν της, ἔξω ἀπὸ τὸ ἔγω της, τὸ δποῖον παρουσιάζεται εἰς κάθε της βῆμα, εἰς κάθε ἐκδήλωσιν μικρὰν ή μεγάλην· γι αὐτό, ἔνα μόνον δικαίωμα ἔχει ἐκεῖνος ποὺ γράφει κριτικήν: νὰ εἰπῇ τι αἰσθάνθηκε δ καλλιτέχνης, πῶς ἐργάσθηκε καὶ τι δρόμον ἔτρεξε εἰς τὸν στίβον τῆς Τέχνης ν' ἀνάψῃ τὸν λύχνον του τοῦ κριτικοῦ

εἰς τὸ φῶς ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνου.

Ἐνλογημένον φῶς. Πάντα ἀξίζει μιὰ ματιὰ συμπαθητική. Τὶ δνειρον κρύβει πολλές φροντες ή λάμψις τοῦ διάπτοντος δταν φωτίζει βιαστικὰ τὸ στερέωμα. Καὶ πόσα μάτια λοχταρίζουν στὸν δρόμον του.

KIMON MICHAILIDIS

ΤΑ ΑΓΙΑ ΛΕΙΨΑΝΑ

Θ. ΡΑΛΛΗ

ΦΥΛΛΑ ΣΤΟΝ ΑΝΕΜΟ

Αφιερωμένα στὸν ποιητὴ
Ἄργυρη Ἐφταλιώτη

1

Απὸ τὸν αῆπο πέρασες καὶ μέσ' στὰ ρόδα στάθηκες,
Απόλλωνας καὶ Σάτυρος ἀντάμα, καὶ κατόπι
Προτοῦ καλά, καλὰ δειχτοῦν οἱ ἀμάντευτοι σου οἱ τρόποι,
Πήρες τὸν ἥσκιο τῶν δεντρῶν τῶν μακρινῶν καὶ ἔχαθηκες.

2

Στάλα τὴν στάλα τὸ αἷμα μου στάζουν τὰ νύχια σου, ἀετέ,
Καὶ τὰ μεγάλα σου φτερὰ βαμμένα εἰνί ἀπὸ μένα,
Κι ἄν σπάραξες τὰ σπλάχνα μου, δὲν ὑποτάχτηκα ποτέ,
Κι' ὡς τέλος μου ἐπολέμησα τῆς μοίρας τὰ γραμμένα.

3

Ἐτοι ἀς περνοῦν οἱ μέρες μου, ἔτοι ἀς πεθάνω,
Δίχως χαρὰ ἡ ζωὴ μου νὰ γνωρίσῃ,
Στὸν τραγικό μου ὀραιόκοσμον ἀπάνω,
Σὰν τριαντάφυλλο ἡ καρδιά μου ἀς ἔσεψυλλίσῃ.

4

Ἄς πέσουν ὅλα τὰ ὄνειρα μέσα στὸ μνῆμα,
Μέσα στὸ μνῆμα κάθε πόθος, κάθε ἐλπίδα,
Νεκράνθια ἀπάνω στ' ἄλιτρο, βαρύ μου κρῖμα,
Στὸ ποὺ μου γέλασε ἡ θεὰ καὶ δὲν τὴν εἶδα...

5

Σφυρὶ χτυπάει στάμόνι, ἀναμεσό τους
Ἐσὺ σπιθοβιλᾶς, ἐσὺ σπαράζεις,
Μέσ' στοὺς καῦμοὺς τοὺς ὄντερους καὶ πρώτους,
Βαστᾶς, καρδιά μου, ἀκόμα καὶ δὲ σπάζεις.

6

Στὸ βράχο κάθησε καὶ πιὲ τὴν πίκρα τοῦ κυμάτου,
Δάκρυ μου, πέσε στὸν ἀφρὸ δύλασσας μαύρης,
Τὶ δὲν ταιριάζει σου, ψυχή, ἄλλο ἐδὼ κάτου,
Τὶ μάταιον εἶνε νὰ ζητᾶς τὸ ποὺ δὲ θαύμης.

7

Χωρὶς δοξάρι ἔνα παλιὸ βιολὶ χτυπάει
Κάτω στὴ ρίζα ἐνὸς δεντροῦ, λησμονημένο,
Νύχτα βαθειά, κι' ὁ ἀνεμος περνάει
Ἀπάνω ἀπὸ τὸ μνῆμα μου τάραχνιασμένο.

Παρίσι, Ὁκτώβριος.

M. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΧΡΕΩΚΟΠΗΣΕ;

Δυστυχῶς τὰ «Παναθήναια» δὲν εἶναι ἐπιθεωρησις καθαρῶς φιλοσοφικὴ καὶ δὲν εἶναι ἐπομένως δυνατὸν νὰ μοῦ δοθῶσιν δόσαι στῆλαι μοῦ ἡσαν ἀπαραίτητοι διὰ μίαν λεπτομερῶς ἀναλυτικὴν ἀπολογίαν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἄρετα ἀντιταχθέντα (Παναθ. 15 Ὁκτ. σ. 25-26).

Οὗτω μόνον θὰ παρείχετο εὑναιρία νὰ ἔξετασθωσι ζητήματά τινα θιγόμενα ἐν τῇ κριτικῇ του, σπουδαιότατα, καὶ τὰ δόποια βεβαίως ἡτο ἀδύνατον ἐν ἔκτασει ν' ἀναλυθῶσιν εἰς ἐναίσιμον διατριβήν:

α') Διατί ὁ Νίτσε, δστις ἀναμφιρρήστως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἡτο μέγας ποιητής, δύναται ἐν τούτοις καὶ ν' ἀποτελέσῃ θέμα φιλοσοφικῆς μελέτης, ὃν εἰς τῶν κορυφαίων προδρόμων τοῦ «Πραγματισμοῦ» (Παραδόσεις 1908, René Berthelot, εἰς Σορβόννην: «Nietzsche et le Pragmatisme»).

β') Διατί, ὡς ἐκ τῆς νεωτέρας ἀναποστάστου συσχετίσεως τοῦ Φιλοσοφικοῦ Δικαίου μετὰ τῆς Κοινωνιολογίας, ὁ Νίτσε βαθύτατα ἐνδιαφέρει τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου, ητις οὐχὶ ἀφηρημένως πλέον καὶ a priori ἔρευνα τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ Δικαίου, ἀλλὰ ἐν στενοτάτῃ συσχετίσει μετὰ τῶν λοιπῶν ἔκφρασεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου: (Giuseppe Carle, Nuova Antologia, Marzo 1901).

γ') Διατί τὴν ἐποχὴν μας θεωρῶ ἐποχὴν ὅλως ἀρνητικὴν καὶ μεταβατικήν, μετὰ νευρικότητος συναισθανομένην τὴν ἀνάγκην ἐνὸς δόγματος, ἐφ' οὗ νὰ στηρίξῃ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν προσπάθειαν καὶ τὴν ἐλπίδα. Ἐποχὴ παρακμῆς; ἀκμῆς; Ὡδῖνες τοκετοῦ ἢ ἀγωνία ἔτοιμοθανάτου; Ἀδύνατον ν' ἀποφανθῆ τις ἐκ τῶν προτέρων. Κατὰ τὸν Νίτσε, ἐποχὴ τοκετοῦ, ἔγκυμονοῦσα τὸν Υπεράνθρωπον.

δ') Τέλος πολὺ θὰ ἐπεθύμουν νὰ διευκρινίσω ἀναλυτικάτερον, τὶ ἐνόντων δταν, ἀναμιμησόμενος τῆς περιφήμου ἐκφράσεως τοῦ Brune-tierē, ὠμίλουν περὶ τῆς χρεωκοπίας τῆς ἐπισήμης.

Τὸ ζητῆμα τοῦτο, ἀναταράξαι, πρὸ ἐλαχίστων ἔτι ἐτῶν, τοὺς ἐπιστημονικὸς κύκλους τῆς Εὐρώπης, οὐδαμῶς εἰσέτι σινεζητήθη παρ' ἡμῖν. Καὶ ὅμως εἶναι σπουδαιότατον: Πῶς ὑπεδέχθησαν, μετὰ τὰς θαυμασίας ἀνακαλύψεις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὴν Ἐπιστήμην, τὶ ἐλπίδας ἐστήριξαν ἐπ' αὐτῆς, τὶ δρίζοντας ἔζητησαν παρ' αὐτῆς νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ, τὶ ὑποσχέσεις μᾶς ἔδωκε — καὶ τὶ ἐπραγματοποίησεν.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐπιστημόνων θυσιάζουσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς ὀλόκληρον εἰς τὴν Ἐπιστήμην, οὐδέποτε ἀναμετρήσαντες ἀριθμούς δόποια ἡ ἀξία τοῦ νέου τούτου εἰδώλου·

πιστεύουσι τυφλῶς εἰς αὐτὴν ὡς εἰς σύμβολον πίστεως, μετὰ τοῦ αὐτοῦ στενοκεφάλου φανατισμοῦ μεθ' οὐ καὶ οἱ θρησκόληπτοι, τοὺς δποίους τοσοῦτον εἰρωνεύονται καὶ περιφρονοῦσιν. Οἱ πλείστοι τῶν ἐπιστημόνων τελείωσι ἀγνοοῦντες ἡ μὴ ἐννοοῦντες τὰς κριτικὰς φιλοσοφικὰς ἀναλύσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας, οὐδαμῶς ἔξετάζουσι μήτε τί ἀπότερον καὶ εὐφύτερον παρὰ τῆς Ἐπιστήμης ζητοῦσι, μήτε τί αὕτη εἶναι ἵκανη νὰ δῶσῃ.

Ἡ κριτικὴ αὕτη ἔξετασις τῆς ἀξίας τῆς Ἐπιστήμης, ητις πρέπει νὰ προτάσσεται πάσης ἐπιστημονικῆς ἔρευνῆς, τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρει εὐρύτατον κύκλον ἀνθρώπων· δις μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ πραγματευθῶ τὸ ζητῆμα τοῦτο δι' ὀλίγων.

Πρῶτος ὁ Κάντ περιώρισε τὰς φιλοδοξίας καὶ διέγραψε τὰ δρια τοῦ ἀνθρώπων Λογικοῦ καὶ καθώρισε τῇ Ἐπιστήμῃ τὸ ἀσφαλές ἔδαφος τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς. Ἀντὶ νὰ στηρίχθῃ ἐπί τινων γενικῶν ἀξιωμάτων δημιουργηθέντων ὑπὸ τοῦ ἰδίου πνεύματος καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπ' αὐτῶν σύστημα μεταφυσικόν, δίδων ἰδίαν καὶ οὔτος ἀπάντησιν εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα, ἀτινα προαιωνίως ἀπασχολοῦσι τὸν ἀνθρώπων, ὁ Κάντ τούναντίον προέβη μεγιστον βῆμα, διακηρύξας δι τι ἀνάγκη, πρὸ πάσης διατυπώσεως μεταφυσικῆς θεωρίας, νὰ ἴδωμεν πρῶτον μέχρι τίνος σημείου κατανοήσεως δύναται νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπων πνεῦμα.

Καὶ ἐπῆλθε τότε ἡ μεγάλη ἀνακάλυψης τοῦ Κάντ, διὰ τῆς δόποιας ὑψώθη ἀνυπέρβλητον πλέον τείχος διὰ τὰς μεταφυσικὰς πτήσεις τῆς ἀνθρώπων διανοίας, — ἡ ἀνακάλυψης δι τι αἱ ἰδέαι τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι ἀντικείμενικαί, ἐκτὸς ἡμῶν ὑπάρχουσαι, ἀλλὰ ὑποκείμενικαί, στοιχεῖα ἀπαραίτητα τῆς γνώσεως. Μόνον ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν τι, ἀρά μόνον φαινόμενα ἀντιλαμβανόμεθα, οὐδέποτε δὲ τὰ «ὄντως δύντα».

Περιμελείσμένοι ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων, ἀδυνατοῦμεν νὰ γνώρισωμεν τὴν πραγματικότητα. Καὶ ὁ Σπινόζας ἐδίδασκεν δι τι μόνον φαινόμενα ὑπάρχουσιν, ἀλλ' ὁ Κάντ λαμβάνει τὸ φαινόμενον ὑπὸ εὐρυτέρων ἔννοιαν: ὅχι διότι ὑπάρχει πραγματικότης ὑπάρχουσι τὰ ἔξι αὐτῆς ἀπορρέοντα φαινόμενα, ἀλλ' ὁ Κάντ λαμβάνει τὸ φαινόμενον ὑπὸ εὐρυτέρων ἔννοιαν: ὅχι διότι ὑπάρχει πραγματικότης ὑπάρχουσι τὰ ἔξι αὐτῆς ἀπορρέοντα φαινόμενα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἴμεθα πεπλασμένοι οὐτως ὕστε τὰ πράγματα νὰ μᾶς εἴναι ἀντιληπτὰ μόνον ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Υπάρχουσι τώρα δπισθεν τῶν φαινομένων τούτων τὰ δύντα δύντα; Οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν. «Ἄι γνώσεις μας, λέγει δι τοῦ, είναι μία χώρα ἥη δυνάμεθα ν' ἀντι-

ληφθῶμεν διτε εἶναι νῆσος. Περιβαλλόμεθα ὑπὸ τοῦ Ὡκεανοῦ τοῦ ἀγνῶστου. Ὡς ἔξελθωμεν τῆς ἐμπειρίας, σκότος βαθύ. Ἡ Κριτική τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ, δὲν φωτίζει τὸ πέριξ ἡμῶν ἀγνωστον, ἀλλ' ἔξηγει τὸν λόγον δι' ὃν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἴδωμεν».

Μιᾶς μόνον ἄρα πραγματικότητος τὴν ὑπαρξίαν δυνάμεθα ἀκραδάντως νὰ βεβαιώσωμεν: τὴν ὑπαρξίαν τῶν φαινομένων. Οὕτως αἰνίγματα ἀτινα ἀπτησχόλησαν ἐπὶ χιλιάδας ἔτη τὴν ἀνθρωπότητα, ἔξαφανίζονται τώρα διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ταῦτης τοῦ Κάντ: Ὁ κόσμος π. χ. ἐδημιουργήθη ἐν χρόνῳ; Ἀφοῦ δὲ Χρόνος προϊὸν τοῦ πνεύματος μας, τότε τοιαύτη ἐρώτησις δὲν δύναται νὰ προβληθῇ. Κατὰ τὸν ἀντὸν τρόπον δὲ Κάντ ἀπομακρύνει, ἀποδεικνύων ματαίαν, πᾶσαν περαιτέρω συζήτησιν περὶ τοῦ πέρα τῶν αἰσθήσεων μας κόσμου—περὶ Θεοῦ, ψυχῆς, ὅντως ὅντων κλπ.

Μεταφυσική ἄρα, δπως ἐνόσουν ταύτην οἱ πρὸ τὸν Κάντ θεολογοῦντες καὶ φιλοσοφοῦντες, ἀδύνατον πλέον νὰ ὑπάρξῃ. Ὕπάρχει δῆμος ἢ Ἐπιστήμη ἥτις περὶ φαινομένων μόνον ἀποστολήν ἔχει ἐν πλήρει ἀρμοδιότητην ὑπὸ ἀσχοληθῆ.

Ἄλλα καὶ ἐνταῦθα δεύτερος ὑπεισέρχεται περιορισμός: ἢ Ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἔληθης εἰμὴ δι' ὅσα ὅντα ἔχουσι τοὺς νόμους τοῦ ἡμετέρου πνεύματος. Ὡστε ἢ Ἐπιστήμη οὐχὶ περὶ πάντων τῶν φαινομένων ἀλλὰ περὶ ὁρισμένων μόνον δικαιοῦται μετὰ κύρους ν' ἀποφανθῇ. Εἰς τὴν ἐρώτησιν π. χ.: ὑπάρχει ἀρμονία ἢ ὅχι εἰς τὸ σύμπαν; ἢ Ἐπιστήμη, συμφώνως πρὸς τὸν διττὸν τοῦτον περιορισμόν, ὡς ἔξῆς μόνον δύναται ν' ἀπαντήσῃ: α) Ἀντικειμενικῶς, ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἀν ὑπάρχῃ ἀρμονία εἰς τὸ σύμπαν ἢ ὅχι, ἀδύνατον ν' ἀποφανθῶ. β) Ἡ ἀρμονία αὐτῆς ὑπάρχει εἰς τὸ ἀνθρωπίνον πνεῦμα καὶ μόνον εἰς αὐτό. Ἄλλαι διάνοιαι διαφορετικά, κατώτεραι ἢ ἀνώτεραι, τελείως διαφορετικῶς δυνατὸν ν' ἀντιλαμβάνωνται τὴν ἀλληλουχίαν τῶν φαινομένων.

Ωστε κατὰ τὸν Κάντ τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τοιούτους μόνον γιγαντιάίους περιορισμούς δύναται ν' ἀνεύρῃ ἢ Ἐπιστήμη. Οὐδεμία ποτὲ ἐπλὶς νὰ λύσωμεν τὰ μεγάλα, ἐναγώνια προβλήματα περὶ Θεοῦ, ψυχῆς, μελλούσης ζωῆς κλπ. Ἐκδικούμενοι πανταχόθεν, κατιδόντες ὑστερα ἀπὸ τοσούτους αἰλῶνας διτε ἀσκόπως τόσαι διάνοιαι κατεδαπάνησαν ὅλην αὐτῶν τὴν ἔντασιν καὶ τὴν ζωὴν εἰς ζητήματα ἀνθρωπίνως ἀδύνατα νὰ λυθῶσι, συνωθούμεθα εἰς ὡρισμένην τάξιν φαινομένων, ἐν αὐτοῖς ζητοῦντες τούλαχιστον ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὡς ἰδανικὸν ἀσφαλοῦς ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας ἔθεωρει δὲ Κάντ τὰ μαθηματικά.

«Ποία ἢ ἀποστολή μας ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης;» δρωτῷ δι μέγιστος τῶν συγχρόνων μαθηματικῶν

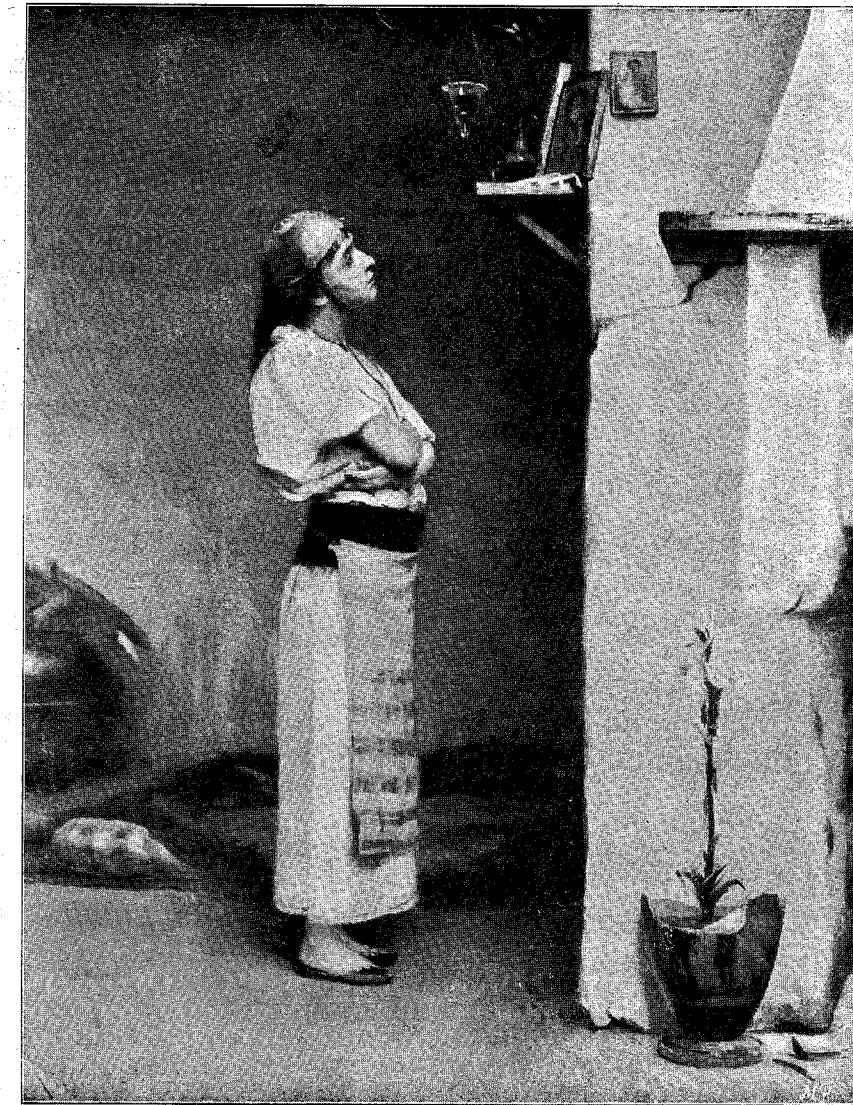
H. Poincaré. «Ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ μόνη ἀνταξία τῆς διανοίας μας ἀποστολή». Δυνάμεθα σκοπὸν τῆς ζωῆς μας νὰ θέσωμεν τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς δυστυχίας: ἀλλὰ τὸ ἰδανικὸν τοῦτο, καθὸ ἀνεπίτευκτον, εἶναι ματαιοπονία ἀσκοπος: ἡ δυστυχία αἰωνίως θὰ ὑφίσταται καθὸ ὃν χρόνον ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας θὰ ὡδῇ τὸ ἀνθρωπίνον γένος πρὸς τὴν πρόδον. Οὐδεμία δὲ σχέσις προόδου καὶ εὐτυχίας ἡ πρόδοδος εἶναι τι πραγματικόν, ἡ ὀπισθοδρόμησις ἡ ἡ στασιμότης φυσιολογικῶς πάντη ἀδύνατοι. Ἡ εὐτυχία τούναντίον εἶναι ἡ αἰωνία χίμαιρα τῆς ἀνθρωπότητος. Οιαδήποτε κατάστασις πρὸς ἣν ὃς πρὸς εὐτυχίαν ἀποβλέπομεν, ἀπογοητεύει εὐθὺς ὡς τὴν κατακήσωμεν, αἰωνίως ζητοῦμεν ἀλλο τι, δὲν γνωρίζομεν ποῖον, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἡ διαφορετικὸν τοῦ ἑκάστοτε ὑπάρχοντος. «Ωστε οὐχὶ ἡ εὐτυχία ἥτις οὐδέποτε κατορθοῦται, ἀλλὰ ἡ εὑρεσις τῆς ἀληθείας πρέπει, κατὰ τὸν Poincaré, νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μας.

Ἄλλα μήπως δυνάμεθα νὰ φιλάσωμεν τὴν ἀλήθειαν ποτέ; Ἡ μήπως καὶ αὗτη εἶναι χίμαιρα καὶ, ὡς τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων φέρεται τυφλῶς πρὸς τὴν εὐτυχίαν, μήπως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἐκλεκτοί, οἱ σοφοί, τυφλῶς καὶ ἀσκόπως φέρονται πρὸς τὴν ἀλήθειαν; Μήπως καὶ εἰς τὰ ἐιδικὰ ἀκόμη φαινόμενα εἰς ὃ δὲ Κάντ περιώσει τὸ δυνατὸν τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας, εἰς τὰ μαθηματικὰ π. χ., δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀλήθειαν, τὴν μίαν, τὴν ἀδιάστειον;

«Ο, τι δὲ Κάντ ζηχισε πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, δὲ Poincaré τὸ συνεπλήρωσε πρὸ δὲλιγον ἐτῶν. Μέχρι τοῦδε καὶ δὲ πλέον ἀδιάλλακτος καὶ λυσσώδης σκεπτικιστής, καὶ δὲρνούμενος ἔτι τὰ πορίσματα τῶν ἐμπειρικῶν μεθόδων καὶ οὐδεμίαν πίστιν ἀποδίδων εἰς τὴν Ἐπιστήμην, πρὸ τῶν μαθηματικῶν ἡναγκάζετο μετὰ σεβασμοῦ νὰ σταματᾷ καὶ νὰ ὑποκύπῃ, ἀναγνωρῶν διτε εἰπει τὸν ἀλήθειαν, τὴν μαθηματικήν. Εἶναι δεδομένον εἰς τὸν ἀνθρωποπον νὰ εὐρίσκῃ μίαν ἀδιάστειον ἀλήθειαν, τὴν μαθηματικήν.

Καὶ ἵδου τώρα δι μέγιστος τῶν συγχρόνων μαθηματικῶν, δὲ πλέον πάντα ἀλλον ἐμβαθύνας εἰς τὰ μυστήρια αὐτῶν, διακηρύσσει μετὰ τοσαύτης τραγικῆς ἡρεμίας διτε σχετικὴ καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν μαθηματικῶν, τὰ ἀξιώματα τοῦ «παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ» τὰ μεταβάλλει εἰς μετριόφρονας δρισμούς ἔξισου ἀληθείας μὲ τοὺς ἀντιθέτους, κεκτημένους δὲ μόνον τὸ πλεονέκτημα τῆς εὐκολίας: εἶναι «plus commodes».

Ἡ ἐνκλειδίος π. χ. γεωμετρία εἶναι ἀληθής; Ἡ ἐρώτησις αὐτῆς θὰ ἔφαίνετο ἐπιπλαία εἰς τὸν Poincaré. «Ἡτο διτε τὸν ἡρωτᾶτε: τὸ μετριόν σύστημα τῶν ἀρχαίων ἦτο ἀκοιβές; Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν (διτε ἔπραξαν ἡδη δὲ) Ρήμαν καὶ ἡ κυρία Λομπατσέφη) γεωμετρίας

ΠΡΩΙΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Θ. ΡΑΛΗ

τελείως διαφορετικὰς τῆς ἡδη ὑπαρχούσης, τῆς εὐκλειδίου. «Ολαι αὗται αἱ γεωμετρίαι, ἔξισου ἀληθείας — ἀλλ' ἡ εὐκλειδίος ἔχει ἐφ' ὅλων τὸ πλεονέκτημα τῆς εὐκολίας, εἶναι plus commode. Ἄλλα περιέχει περισσοτέραν τῶν λοιπῶν δόσιν ἀληθείας; Ἄνταποκρίνεται ἡ εὐκλειδίος γεωμετρία πρὸς πραγματικότητά τινα οἰανδήποτε; Αἱ ἐρώτησις εἰναι κεναι πάσης ἔννοιας.

Ἡ γῆ πινεῖται περὶ τὸν ἥλιον, ἡ δὲρνος περὶ τὴν γῆν; Ἐξισου ἀληθῆ δύνανται νὰ ὅσιν ἀμφότερα. Ἄλλα διὰ τὸ ἀνθρωπίνον πνεῦμα εὐκολώτερον εἶναι νὰ φαντασθῶμεν καὶ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον.

Σημειωτέον δῆμος καλῶς διτε δὲ Poincaré οὐδαμῶς λέγει διτε πάντα ταῦτα εἶναι παίγνια τῆς ἀτομικῆς ἰδιοτροπίας: εἶναι ἐνδιάμετος, ἀναλοίωτος ἀνάγκη τοῦ ἐγκεφαλικοῦ μας μηχανισμοῦ. Αἱ σχέσις τῶν φαινομένων αἰωνίως οὐτω μὰ παρουσιάζωνται εἰς ἡμᾶς ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἡμετέρου λογικοῦ.

Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν διτε δὲ ἀνθρωπίνος νοῦς οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ νὰ ὑπερβῇ τὰ διαγεγραμμένα αὐτῷ δρία καὶ νὰ ἴδῃ τὶ ὑπάρχει πέρα τῶν αἰσθήσεων. Ἐγνωρίζομεν προσέπτι διτε καὶ αἱ αἰσθήσεις αὗται ἐφ' ὅλην βασίζεται ἀπασα κημῶν δὲ ἐμπειρία, μᾶς ἀπατῶσι καὶ παραμεμορ-

φωμένον μεταβιβάζουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας τὸν ἔξωτερικὸν νόσομον. Ἀλλ᾽ ἐστηρίζομεν ἐπὶ τέλους τὴν τελευταίαν μας ἐλπίδα εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας — ἐκεῖ, ἐλέγαμεν, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ, οὐδὲις σκεπτικισμὸς χωρεῖ. Καὶ ἡ ἐλπὶς αὕτη ἰδοὺ ἐκλείπει.

* * *

Αναλογισθῶμεν τώρα τὴν αἰσιόδοξον ὁῆσιν τοῦ Poincaré: «Ποία ἡ ἀποστολή μας ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης; — Ἡ ξητησίς τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ μόνη ἀνταξία τῆς διανοίας μας ἀποστολή». Τραγικωτέρων τραγωδίαν οὐδέποτε ἔπαιξεν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή: Νά γνωρίζεις ὅτι ἀν ἀξίζῃ νὰ ξῆς, ἀξίζει εἰδὼν προορισμὸν τῆς ζωῆς σου θέσης τὴν εὑρεσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ νά γνωρίζεις συγχρόνως ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι φύσει ἀπολύτως ἀπόρσιος.

Πῶς ἔνηγεται ή ἀντιφατική αὕτη, ή δισυνπο-
στατος φραινομενικῶς ἀντίληψις τοῦ Poincare?
Πῶς, ἐνῷ γνωῷζει ύπερ πάντα ἄλλον τὴν ἀν-
κανότητα καὶ τὴν σχετικότητα τῆς Ἐπιστήμης
δεικνύει συγχρόνως τοσαῦτην αἰσιοδοξίαν κα-
διακηρύσσει ἀφ' ἐνὸς μέν, δτι σκοπός τῆς ζωῆς
μας πρέπει νὰ εἶναι ή εὑρεσίς τῆς ἀληθείας
ἀφ' ἑτέρου δ' δτι ή ἀλήθεια αὕτη ἀνένωματος;

Μέχρι τῆς σήμερον, οὐδεὶς νομίζω κατώρθωσεν ἵκανοποιητικὴν νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὴν φαινομενικὴν ταύτην ἀντίμων τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ.^۷ Άλλοι ἀποδίδουν ταύτην εἰς σκεπτικισμόν, ἄλλοι εἰς ταχυδατυλουργικὰ παιγνία εἰς ἀρρέσκεται ἢ διάνοια του. Μου φαίνεται βαθύτερον πρόεπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἔξηγησιν: ἐὰν ἐμβαθύνωμεν στοχαστικώτερον ἢ ἀντινομία μοῦ φαίνεται αὕτη παντελῶς ἐκλεπτεῖσι. Πώς:

* * *

·¹ Η ἀρσις τῆς τοιαύτης ἀντιφάσεως στενότατα συσχετίζεται μὲ τὸ ζήτημα δπερ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔθέσαμεν. ·² Η Ἐπιστήμη ἔχεων πησε; Καὶ ἐπομένως οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς δικαιοῦνται νὰ καταληφθῶσιν ὅπο ἀπογοητεύσεως καὶ ὁδύνης καὶ νὰ διακρηττώσιν μωβίαν πᾶσαν πρὸς αὐτὴν πίστιν καὶ πεποίθμασιν.

¹Ἐάν ἔχοεις τὸν πόλην τῆς πόλεως τοῦτο
ἔξαρταί ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων ἃς ἀνεύθυναμεν
αὐτῇ. Εἰς δύο τάξεις δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν
οἱ ἄνθρωποι ὡς πρός τὰς ὑποχρεώσεις ἃς ἀνέ-
θηκαν τῇ Ἐπιστήμῃ.

ά') Οἱ πλεῖστοι ἀπεκδέχονται παρὰ τῆς Ἐπι-
στήμης εὐδαιμονιστικὸν καὶ ἡθικὸν προορισμόν.
Ἡ εὐδοσίς τῆς ἀληθείας πρέπει, κατ' αὐτούς,
νὰ ἐπιδιώκεται διότι οὕτως ἡ ἀνθρωπότης θὰ
καταστῇ ἡθικωτέρα καὶ εὐτυχεστέρα. Ἡ Ἐπι-
στήμη εἶναι μέσον καὶ ἡ Εὐτυχία — ὑπὸ τὴν
εὑρουτέραν αὐτῆς ἔκφανσιν — σκοπός. Διὰ τοὺς
ἀνθρώπους τούτους ἀναμφισβήτητως ἡ Ἐπι-

στήμη ἔχεων κόπησε. Ταντάλειος ἦταν προσπάθειά μας καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπογοήτευσις. Οἱ καρποὶ τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως ἀπομακρύνονται ἀπροσπέλαστοι, εὐθὺς ὡς ὑψώσωμεν τὰς κεῖρας διὰ νὰ τοὺς δρέψωμεν.

Υπὸ τὴν ἡμιοισθησαευτικὴν ταύτην ἔποιψιν
κρίνων τὸν προορισμὸν καὶ τὰς δυνάμεις τῆς
Ἐπιστήμης ὁ Brunetièrē ἐκήρυξεν αὐτὴν πρὸ^τ
είκοσι περίπου ἑπτῶν χρεωκοπήσασαν, ἀντιφρό-
σωπεύων ἐν τῇ γραφικῇ ταύτῃ του διατυπώσει
τὴν ἄμειτρον πληθὺν τῶν ἀνθρώπων τῶν στη-
ριζόντων ὑπερομέτρως τὰς ἐλπίδας των περὶ^τ
ἐσωτερικῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῆς ἀνθρω-
πότητος εἰς τὴν Ἐπιστήμην καὶ ἀποδιδόντων
αὐτῇ διὰ μονομεροῦς ἐκδηλώσεως τῆς ἐνδιαθέ-
του βουλήσεως των ὑποχρεώσεις ὃς ἡ Ἐπιστήμη^η
ἡδυνάτει νὰ ἐκπληρώσῃ..

β') Υπάρχει καὶ δεινέρθα τάξις ἀνθρώπων,
ὅλιγαρθμοτάτη, ἵτις προορισμὸν τῆς Ἐπιστή-
μης θέτει οὐχὶ ὡφελιμοτικὸν καὶ ἥθικον
σκοπούν, οὗτε καὶ τὴν εὑρεσιν τῆς ἀπολύτου,
ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, διότι καλῶς γνωρίζει
ὅτι τοιαύτη ἀλήθεια ἡ δὲν ὑπάρχει ἡ καὶ ἀν-
υπάρχῃ εἶναι τελείως ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς οὐ
μόνον νὰ τὴν εὑρωμεν ἀλλὰ καὶ ἀποκαλυφθεῖ-
σαν τυχὸν νὰ τὴν ἀντιληφθῶμεν. Δι' αὐτοὺς,
ἡ Ἐπιστήμη εἶναι τὸ θαυμάσιον ὅγανον τῆς
ἥμετέρας διανοίας, δι' οὖν ἀεράως πρὸ αὐτῆς
ἐπεκτείνεται καὶ μεταποίεται, εὐρύτερον καὶ
φωτεινότερον, τὸ Θέαμα τῆς ζωῆς. Δι' αὐτοὺς
ἄρα ἡ Ἐπιστήμη οὐδαμῶς ἔχρεωκόπησεν. Οὐ-
δαμῶς εἶναι πηγὴ ἀπογοητεύσεων καὶ ἀρνησις
ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεών της. Τούναντίον
δύναται νὰ ἡ πηγὴ ἀκένωτος εὐγνωμοσύνης καὶ
ἐνθουσιασμοῦ. Πολύτιμον εἶναι τηλεσκόπιον καὶ
μικροσκόπιον ἀποκαλύπτον εἰς ἡμᾶς τὴν τρα-
γικήν, ἀεὶ ρέουσαν ἐναλλαγὴν τῶν φαινομέ-
νων καὶ καθιστῶν, αὐτὸ καὶ μόνον, τὴν ζωήν
μας ὑποφερτὴν καὶ ἀστειρεύτως, οἷονεὶ θεῖκῶς,
ὅδιοικῶς.

Ἄλλα εἰς τὸ ὑψος τῆς ἀντιλήψεως ταύτης δλίγισται διάνοιαι μέχρι σήμερον κατόρθωσαν νὰ φθάσωσι καὶ φθάσασαι νὰ κρατηθῶσιν ἐπ' αὐτῆς γαλήνιαι καὶ δλύμπαι. Ὅσον καὶ ἀν προσπα-θῶμεν νὰ ἔχωμεν θάρρος καὶ νὰ ἐκπέμπωμεν αἰσιοδόξους κραυγάς, ἀπαιτεῖται τιτάνιος ἡρω-σμὸς ἢ ἀσκητικὴ ἔγκαρδερησις καὶ ὑποταγὴ διὰ ν' ἀντιλαμβανώμεθα οὕτω τὴν Ἐπιστήμην. Ἀπαι-τεῖται ὑπεράνθρωπος ἀντοχὴ διὰ νὰ δυνηθῶμεν, σπαρ^ο δλους τοὺς περιορισμοὺς τῶν φιλοδοξιῶν μας καὶ τὸ ἀνεκπληρωσίμον τῶν πόθων μας, χαρομοσύνως καὶ διουνσιακῶς ν^ο ἀποδεχθῶμεν τὴν οὕτως ἀπογυμνιωθεῖσαν τῆς βασιλικῆς αὐτῆς φρύγας ὑπαρξίαν. Ἀπαιτεῖται συνοικὴ καὶ ἐκ δάθρων μεταβολὴ τῆς ἀνατροφῆς μας, οὕτως ὅστε ἡ ἥδικη ἀντίκρυσις τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς προο-τισμοῦ μας, ἡ ἔγκαινιασθεῖσα, κατὰ τὸν Νίτος,

νπὸ τοῦ Σωκράτους καὶ συνεχισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀντικρύσεως τῆς ζωῆς.

Αἱαν ἀσταρφῶς καὶ ὑποσυνειδήτως διεῖδε τὴν σωτηρίαν ταύτην δὲ Νίτσε. Εἰς τοὺς φιλοσόφους τῆς σήμερον κατὰ ἐκλάμψεις ἀσυστηματοπούτους φωτίζεται ἡ ὑψίστη αὐτῆς κορυφή, ἐφ' ἣς καὶ μόνης δύναται καταφεύγων δὲ ἐκλεκτὸς τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ νὰ εῦρῃ οὐ μόνον γαληνιάιαν δλυμπιότητα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν καὶ βαθυνούστατον ἐνθουσιασμὸν πρὸς ἔργασίαν φωτεινὴν καὶ δρᾶσιν πειθαρχημένην¹.

Ο Renan, όστεια από τούς προώρους καὶ νεανικοὺς ἐνθουσιασμούς του, κατὰ τὰ μέσα του παρελθόντος αἰῶνος, διὰ τὴν Ἐπιστήμην, πρὸς ἣν ὡς πρὸς Θρησκείαν τοῦ μέλλοντος ἀπέβλεπε, κατειδὲ τὴν ἀνικανότητά της καὶ ὑπέροχος σκεπτικιστής, γαλήνιος κατώρθωσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἀπὸ τῆς ὑψηλοτάτης ταύτης πνευματικῆς κορυφῆς νὰ θεᾶται τὸν κόσμον.

Ο Marcellin Berthelot, τούναντίον, ὅταν κατειδε τὴν σχετικότητα τῆς Ἐπιστήμης, εἰς ἣν εἶχεν ἀφιερώσει τὴν ζωήν του διάλογον, δὲν ἤδυνη θῆναν ἀνθέξει καὶ αἱ ἐπιστολαὶ του πρὸς τὸν ἔνδοξον καὶ ἐπιστήθιον φίλον του Renan, τραγικώτατα ἀποκαλύπτουσιν εἰς ἡμᾶς σήμερον τὴν πικροτάτην ἀπογοήτευσιν τὴν κυριεύσασαν τὴν ψυχήν του.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, σαφέστατα δικαιολογεῖται τώρα δ κατ' ἐπιπολαίαν ἀντίληψιν ἀντιφάσιων πρὸς τὰς πεποιθήσεις του ἐνθουσιασμὸς τοῦ Poincaré πρὸς τὴν Ἐπιστή-

¹ Αιτοῦμαι διότι τὰ στενά ὅρια τῆς παρούσης δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ἐπεκταθῶ ὅσον ἐπεδύμουν περὶ τῆς ὀλυμπίας ταύτης ἀντικρύσεων τῆς ζωῆς, ηὗτις βαθύτατα μὲ κατέχει. Ἐπλιγώ, βραδύτερον, εἰς τὸ βιβλίον «Ο Θεονθρωπός» νὰ διαπιπώσω εὑνότατα τὰς σκέψεις μου.

μην. Κατώρθωσε καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Renan
ν' ἀνέληψῃ εἰς τὴν ὑψίστην διανοητικὴν κορυ-
φὴν εἰς ἣν μέχρι τοῦδε ἀνῆλθεν ὁ ἀνθρώπος
καὶ ἀφ' ἣς βλέπει δύο τινά:

α') Τίποτε έξι δσων ούσιωδέστατα μᾶς ἐνδιαφέρουνται δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσωμεν ποτέ.
“Ολα διαδοχὴ φαινομένων, ἀτινα ταξιδετεῖ καὶ ἔναρμονται ή ἰδιάζουσα κατασκευὴ τοῦ ἐγκεφάλου μας. «Ἡ ζωὴ, ὡς αὐτὸς ὁ Poincaré λέγει, βραχὺ ἐπεισόδιον μεταξὺ δύο αἰώνιοτήτων θανάτου, καὶ εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ή σκέψις αὐτὴ δὲν διήρκεσεν οὔτε θὰ διαρκέσῃ περισσότερον στιγμῆς. Ἡ σκέψις ἀστραπὴ εἶναι μεταξὺ δύο ἀτερμόνων νυκτῶν».

β') "Εστω! (Τὴν ἡρῷακήν ταύτην λέξιν ἐλάχιστοι μέχρι σήμερον κατώρθωσαν νὰ προφέρωσι χωρίς νὰ γίνωσι θρύμψατα)." Εστω. «Οφειλούμεν, προσθέτει ὁ Ἱδιος Ροΐησαρέ, νὰ ὑποφέρωμεν, ὅφειλομεν νὰ ἐργασθῶμεν, ὅφειλομεν νὰ πληρώσωμεν τὰ εἰσιτήριά μας εἰς τὸ θέατρο τῆς ζωῆς».

Καὶ τὸ νομιζόμενον ἔτι μειονέκτημα τοῦ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ εὑρῷμεν τὴν ἀλήθειαν πότε, καὶ ισταται οὕτω πολυτιμότατον πλεονέκτημα, διότι οὕτω τὸ θέαμα γίνεται ἐναγωνίως καὶ πολυποικίλως ἐνδιαιφέρον καὶ ἄνευ διακοπῆς καὶ τέλους.

Διὰ τοὺς οὗτως ἡρωϊκῶς ἀποδεχομένους δῆλην τὴν φρικτὴν τραγικότητα τῆς ἐφημέρου, τυχαίας, φωσφοριζούσης ὑπάρχειώς μας, ἢ Ἐπιστήμῃ δὲν ἔχορεωκόπησεν, οὐδαμῶς εὐθυνομένη διὰ τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἡθικολόγοι αὐθαιρέτως τῇ ἐπέβαλον.

¹Ἐκπληροῦ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν προορι-
σμόν της: φανὸς μαγικὸς καὶ ὑπέροχος, ἀποκα-
λύπτει μας δόλοὲν διαυγέστερον τὴν ἀενάως ἐκτυ-
λισσομένην κινηματογραφικὴν ἄλληλουχίαν τῶν
φαινομένων τῆς ζωῆς.

N. KAZANTZAKΗΣ

ρύτερα, διμοίως και τά : πρωινέρα και ἀρχύτερα. Τὸ δὲ ἀρχαῖον ἐνωρίστερον (Αθην. Δ', 142) συγκριτικὸν τοῦ ἔνωρον (πρβλ. λάϊον - λαλότερον), οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ νεοελληνικὸν (ἐγωρύτερα).

Τὸ ἔτος ἀπὸ τοῦ 1879 ὁ K. Foy τὸ θέλει ἀπὸ τὸ οὐδιώσι (Lautsystem der griechischen Vulgärsprache σελ. 92). ἐγὼ ἀρκοῦμαι παραγῶν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ οὐτοῦ οὗτοῦ: Λαμβάνει μὲν ἐν ἀρχῇ ἀντὶ τοῦ οὐ- τὸ δειπνικὸν ἐ- (πρβλ. ὅφε > ἐγένετο, ὁ-Γιώργης > ἐ-Γιώργης ἐν Ἀρτάρῃ), ὃ δὲ τύπος ἔτον λέγεται ἐν Κάτω Ιταλίᾳ: λαμβάνει δὲ εἰς τὸ τέλος ἀντὶ τοῦ φθόνου ω τὴν ἀλλήν ἐπιφρηματικὴν κατάληξιν -ις (πρβλ. σῆμερο > σήμερις, ὑστερο > ὑστερις): τοιουτοτρόπως γίνεται ἔτις τύπος σωζόμενος ἔτι ἐν Νάξῳ. Τὸ τελικὸν -ις γίνεται -τοι

τέρῳ, τὰ δποία πάντας ἐγένοντο κατὰ τὸ βραδύτερος μὲν τὸ δεύτερον κατὰ τὸ ταχύτερον δὲ τὸ πρῶτον.

ἔκ μεταθέσεως (πρβλ. τίποις > τίποτος καὶ τὰ ἀρχόντας ἐνικ. γεν. τῆς > τοῆς καὶ πληθ. αἵτ. τις > τοῖ) καὶ οὐτῶς ἔχουμεν τὸν τύπον ἔτοις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ I. Σταφίδα 437 καὶ τοῦ N. Σοφιανοῦ Γραμ. 82.

Τὸ μαζὶ λίαν ὀρθῶς ὁ κ. Χατζηδάκης τὸ θεωρεῖ ὡς ὑποκριτικὸν τοῦ μάζα - μαζί(ον) — μικρῷ μάζα (πρβλ. Σονιδ. ἐν λ. «κυμβία, τὰ μαζία τῶν χουσίων». Ἄλλ' ἄς τὸ ἔξηγήσωμεν σαφέστερον:

Οτι τὸ μαζί εἶναι τὸ ὑποκριτικὸν τοῦ μάζα φαίνεται ἐναργῶς ἐκ τοῦ ἴδιωματικοῦ τύπου μαζίνοις = διμοῖς (Ἀρτάρῃ. Πρβλ. Ἰμπερ. καὶ Μαργ. στ. 12, 1), διότι τὸ μαζίνοις οὐδὲν ἄλλο ἀρχικῶς ἥδυνατο νὰ ομάνῃ, παφά μικρὰ μάζαν. Κατήντησε δὲ ἐπίσημα ἐκ φράσεων ὡς ἡ ἔξηγης: «οἱ φύλοι ἔρχονται μαζί», (ἡ μαζίνοις) πρβλ. «τὰ βόλια πέφτουνε βροχή», ἀντὶ οᾶ μαζί, σὰ βροχή. Τοιουτοτρόπως δὲ τὸ οὐσιαστικὸν ἀπέμεινεν ἐπίρρημα μαζί = διμοῦ (Διγεν. Ἀκρ. στ. 1975).

M. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

ΕΙΔΩΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ—ΜΕΝΔΕΛΣΩΝ

Ἐνας λησμονημένος αὐτὸς ἡ μᾶλλον ἔνας παραγνωρισμένος: Ο Βάγνερ τὸν ἀπεστρέφετο καὶ πολλοὶ βαγνερικοὶ μιμοῦνται τὸν Βάγνερο. Ο κ. Λαμουρὲ δὲν τὸν ἔννοει, τὸν ἔκτελεῖ κακῶς, καὶ ἡ ἐν Παρισίοις Ἐθνικῇ Εταιρίᾳ βεβαίως θὰ τὸν μισή.

Ἄλλ' ὁ Γκαΐτε τὸν ἥγαπα: «Είμαι ὁ Σαούλ, ἔλεγεν ὁ γηραλέος ποιητής πρὸς τὸν ἔφηβον μουσικὸν ἔιμαι ὁ Σαούλ καὶ εἰσαὶ ὁ Δαυίδ. Ἐρχου πλησίον μου ὅταν ἔιμαι ἀδυμοῖς καὶ ἀποτεθαρρημένος καὶ ἀπόδιδε τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἥσυχίαν εἰς τὸ πνεῦμα μου μὲ τὰς ἥδυτάτας σου ἀρμονίας». Τὸν ἀπεκάλει πολύτιμον θεῖον ἔφηβον, καὶ ἀποσπάσας κάπποτε μίαν ἰδιόγραφόν του σελίδα τοῦ «Φάνουστ» τοῦ τὴν ἐνεχείρισε μὲ τὴν ἔξης ἀφιέρωσιν: «Εἰς τὸν κραταιόν καὶ ἥδυτάτον των κυρίαρχον τὸν κλειδοκυμβάλου».

Ἄσι μιμηθῶμεν τὸν Γκαΐτε. Ἄσι συνταχθῶμεν μὲ τὸν Δαυίδ κατὰ τῶν Φιλισταίων. Ἄσι τὸν ἀγαπῶμεν κανεὶς δὲν ὑπῆρξεν ἀξιαγαπητότερος. Ψυχὴν πάνθεομον καὶ καθοδίαν εὐγενῆ, τὴν φαιδρότητα παιδίου, τὸν ἐνθουσιασμὸν μεγάλου καλλιτέχνου καὶ τὴν σεμνοπρέπειαν νεαροῦ σοφοῦ, μίαν ἰδιοφυΐαν ἔξαισίαν ἡ δποία ἀπεκρυσταλλόθη μᾶλλον ἡ συντετίθη ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὸ δάνθος τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, — ὁ Μένδελσων εἶχεν δλας, τὰς ἀρετάς, δλα τὰ χαρίσματα, καὶ κάθε γόητρον, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἔξης ὑπερτάτου καὶ τόσῳ δελεαστικοῦ τοῦ γοήτρου τῆς εὐτυχίας.

Ο ἀστὸς (bourgeois) τῆς μουσικῆς, μᾶς λέγουν τόρα: καὶ δσοὶ τὸ λέγουν, δὲν λέγουν ἡ μωρίαν. Ἀστὸς τῆς μουσικῆς ὁ συνθέτης τοῦ «Ἡλία» καὶ τοῦ «Παύλου»!

Τοῦ «Παύλου», ἐν τῷ δποίῳ μοῦ φαίνεται πάντοτε δτὶ ἀκούων πλανώμενον ἐπάνω ἀπὸ τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος, τὸν ὕμνον ἐκεῖνον τὸν δποίον τὰ βιολονσέλλα συνδεόνυ, καὶ φαίνονται ὡς νὰ ὑποβαστάζουν κατὶ τι τιμιώτατον, ἐπίσης εὐγενές, ἐπίσης ἀγνόν, ἐπίσης θειότατα πένθιμον ὡς ἐν τῷ περιλαλήτῳ πίνακι τῆς ἀμφερδίου «Ἀποκαθηλώσεως» τὸ ἀποκαθηλωμένον σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ εἰς τὸν «Ἡλίαν» ἡξεύρω ἔνα ἥχον, ἡ μᾶλλον ἔνα στεναγμὸν τοῦ προφήτου ὃ δποίος εἶνε ἀκόμη πλέον κατάφορος ἀπὸ ἀποκαρτέοησιν, ἀκόμη πλέον βαρὺς ἀπὸ ἱερὰν ἀνίαν ἡ οἰ στίχοι τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Μωϋσέως» δὲν δποίος δὲν θεωρεῖται καθόλου ὡς δ ποιητής τῶν ἀστῶν.

O Seigneur, j' ai vécu puissant et solitaire,
Laissez moi m'endormir du sommeil de la terre.

Ἴδον ἡ αὐστηρά, ἡ σεμνοπρεπής, ἡ ιδανικὴ ψήψ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μένδελσων. Ίδον ὁ

ἰσχυρὸς συνθέτης περὶ τοῦ δποίου ὥμιλει ὁ Γκαΐτε καὶ τὸν δποίον ἵνως ἀγνοεῖτε. Ἰδοὺ ἥδη πολλοὶ βαγνερικοὶ μιμοῦνται τὸν Βάγνερο. Ο κ. Λαμουρὲ δὲν τὸν ἔννοει, τὸν ἔκτελεῖ κακῶς, καὶ ἡ μιμηθεῖσας θαρρεῖσης ὥμιλει, — ἥδης καὶ ἀκόμης καὶ χαρίσματος ὑπὲρ πάντας, καὶ τὸν δποίον γνωρίζετε καλλιτερα: ὁ Μένδελσων τοῦ «Ἀντρου τοῦ Φιγγάλ», τοῦ «Ονείρου θερινῆς νυκτός», τῶν «Romances sans paroles» καὶ τῶν Συμφωνιῶν.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ «Ἀντρου τοῦ Φιγγάλ» εἶνε ἡχηροὶ ἀκοναρέλλα. Ολίγαι εἰκόνες εἰς τὴν μουσικὴν ἐκπληροῦν ὡς αὐτὴ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ τίτλου τὸν δποίον φέρουν ὀλίγαι ἀπὸ αὐτὰς οὕτως εἶνε Ισάξιαι, ἡ ἀνώτεραι τῆς ἰδέας ἡ τῆς αἰσθήσεως ἡ δποία περιέχεται εἰς τὸ θέμα τὸ δποίον παριστῶσ. Ἀπὸ τὰς ὑδατας τὰς ἡμιεγκάθειρκτα καὶ ἀδοντας ὑδατας ἐκεῖνα, ὁ Μένδελσων δὲν περιέργαψε μόνον δτὶ ἀκούεται τὰς ἥχους κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, τὰ φιλήματα τοῦ σάλου ἐπάνω εἰς τὰ πλευρὰ τῶν βράχων. Προσέδωκεν οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰς ὑδατας δρασιν, προσέδωκεν εἰς αὐτὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ιριδοχρόου χώρου, τῶν ἀντανγειῶν τοῦ μαργάρου, τῶν ὑποβρυχίων μαρμάρων καὶ ἔστιν ὅτε ἐπὶ τὰ μέτωπα ἡμῶν καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ νοτισμένη αὔρα τοῦ Φιγγάλ ἐπέπενεσεν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν μουσικὴν τῶν ὑδάτων, ἡ μουσικὴ τοῦ αἰθέρος τὸ «Ονείρον θερινῆς νυκτός». Μία εἰσαγωγὴ δλως αἰθέρια καὶ φρίσσουσα, ἔνα scherzo τὸ δποίον σκιστά καὶ χοροπηδᾶ ἐπάνω εἰς τὸ ἀκρον τῶν δοξαριῶν, βόμβοι βιολονσέλλου καὶ ἀπαλὰ διολισθαίνοντα αὐλήματα διφδία δποψιθυρίζουσα κατὰ τὴν δποίον καὶ πάλιν οἱ πλαγίαυλοι, ἀλλὰ σοβαροὶ καὶ βραδεῖς, ἀποτελοῦν ὅσταν ἴνδαλματα φωτός: μία νυκτώδια κοιμωμένη ἐπάνω εἰς τὰς πρασιάς πάροκου σαικσπιτούσιν: ἔνα allegretto τέλος κάππως σφριγγήλον, ἀλλὰ τόσῳ δλίγον ὥστε δὲν ἥμπορει κανεὶς νὰ εἰπῇ ἀν ἔξαγγέλλη τὸν φρικασμὸν ψυχῆς ἡ δρόσου, δλα αὐτὰ ἀποτελοῦν συμφωνίαν ἔξαισίων γλυκεῖαν, τὴν συμφωνίαν τοῦ αἰθέρος, καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν ἔφθασε ποτὲ τὴν διαφάνειαν καὶ τὸ οίονει ἀσύλον αὐτῆς.

Ἄλλα τοπία δποία τὸ «Ονείρον θερινῆς νυκτός» ἡ τὸ «Ἀντρου τοῦ Φιγγάλ» εἶνε τρόπον τινὰ ἀντικειμενικὰ ὡς πρὸς τὸν καλλιτέχνην. Δὲν εἶνε αὐτὸς οὕτως δ καλλιτέχνης. Εἰς τὰς «Romances sans paroles», εἰς τὰς «Συμφωνίας» πρέπει ν ἀναζητηθῆ ὁ ἐνδόμυχος Μένδελσων, ὁ ἥχος καὶ ὁ τόνος (tonalité) τῆς γοήτειδος αὐτῆς ψυχῆς.

Καύμεναι Romances, αἱ ἥδη ἐγκαταλειμμέναι. Αἱ χωρὶς λόγια ἀλλὰ δχι καὶ χωρὶς λογισμοὺς καὶ ίδιως δχι χωρὶς δνειροπολήσεις! Επάληψαν, λέγουν φέρουν χαραγμένην ἐπάνω τῶν

ΚΑΚΑΙ ΒΙΔΗΣΕΙΣ

Θ. ΡΑΛΛΗ

παλαιάν χρονολογίαν γλυκυτάτην, τὴν χρονολογίαν τοῦ δωδεκάτου ἔτους. Ἀλλοτε διὰ τὸν μαθητὴν δὲ ὁ δόποιος ἦγε τὴν ἡλικίαν αὐτῆν ἔπαιναν νὰ εἶνε δὲ ἀπηγορευμένος καρπός. Ἀνάμεσα εἰς δύο κλασικὰς σελίδας, εἰς μίαν fuiga τοῦ Μπάχ καὶ εἰς μίαν ἑταῖρη τοῦ Κλεμέντι, μουσικοδιδάσκαλος ἐπιεικῆς παρενέβαλλεν ἐνίστε μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς μελῳδίας. Ἐφεραν δύνομασίας ποιητικάς, καὶ τὸ παιδίον τὸ δόποιον ἐμάνθανε τὸ «Ἄσμα τοῦ βοσκοῦ» ἢ τὸ «Σύννεφο» ἐνόμιζεν ἀφελῶς διτὶ εὔρισκεν εἰς αὐτὰ τὸ ἀχανὲς τῆς μελαγχολίας καὶ τοῦ πάθους.

Μελαγχολικὸς δὲ Μένδελσων ἀσμενίζει πολὺ νὰ εἶνε ἔχει συχνὰ τὴν ψυχὴν τονισμένην εἰς ἔλαττον τόνον, εἰς λαχανότον, τὸν τόσῳ γλυκὸν τόνον τῆς «Σκωτικῆς Συμφωνίας» του. Εἶνε παθητικὸς ἐπίσης, ἀλλὰ τὸ πάθος του τὸν προσφανεῖ χωρὶς νὰ τὸν συγκλονῇ. Τὸν ἐμψυχόνει, ἀλλὰ οὐδέποτε τὸν ταράττει, οὕτε τὸν παραπλανᾷ. Ἀσμενίζει δὲ Μένδελσων εἰς τὴν ἔξι αὐτοῦ συγκίνησιν ἀποφεύγει τὴν ἔξι αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ τὴν παραδονίαν.

Καὶ δταν ἀκόμη ἀφίνη τὸν ἔαυτόν του περισσότερον, πάλιν εἶνε ἐφεκτικὸς καὶ κρατεῖ ἔαυτοῦ πάντοτε. Ἐχει τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐφεκτικότητος, τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἥθικῆς κοσμιότητος. Γογγύζει καὶ φαίνεται ὡς

νὰ δικαιολογήται εἰς μίαν ἐπιστολὴν τὴν δοπίαν ἔγραψε ταξιδεύων, διότι περιεπλανᾶτο τρεῖς ἡμέρας χωρὶς λαιμοδέτην. Ὡς μουσικὸς ποτὲ δὲν χάνει τὸν λαιμοδέτην του. Ἀπὸ τὸ «Ἐργον» αὐτοῦ ὡς καὶ ἀπὸ τὴν περιβολήν του ἔχει προγεγραμμένον τὸ ἀτακτον ἥ καὶ αὐτὸ τὸ ἀτημέλητον. Προσέχει πολὺ εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ δικαίωσ.

Τί εἶναι ἡ Τέχνη ὃποιαν ἔννοιαν ἀν μὴ ἡ ὑπερτάτη εὐπρέπεια;

Οὗτως δὲ Μένδελσων δὲν εἶνε δὲ ἀνήρ κανενὸς ἀκρού, κανενὸς παροξυσμοῦ. Ἐλάλησε σπανίως πράγματα ὑπερόχως τέλεια, πολλάκις πράγματα ἔξαισίως ἥδεα. Ἐπάνω εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπάνω εἰς τὰς γαληνιωτάτας ἐκ τῶν ψυχῶν, κάποιαι σκιαὶ ἀντιπαρέχονται κάπτου κάπτου, διότι ἥτο εὐαίσθητος ἀλλὰ ἐπειδὴ ἥτο σοφός, αἱ σκιαὶ αὐταὶ εἶναι ἀπλῶς παροδικαὶ.

Λοιπὸν ἀκροασθῆτε τοῦ ἐπιθαλαμίου ὅμινου τοῦ «Ὀνείρου θερινῆς ρυτόδες νεαραὶ μνησταὶ τὰς δοπίας προπέμπει οὗτος εἰς τὸν βωμὸν καὶ σεῖς, τοὺς δοπίους ἐπαναφέρει ἀπὸ αὐτόν, νεαροὶ μνηστῆρες. Ἀριθμέτε εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ Μένδελσων νὰ συνοδεύῃ τὰς γαμηλίους τελετάς. Ἄδει αὐτὴ τὸ πάθος τὸ δόποιον μόνον ἀποτελεῖ τοὺς ἀπολύτους ἔρωτας καὶ τὴν φρόνησιν ἥ δοπιά μόνη καθιστᾶ τὸν ἔρωτα διαρκῆ.

[Μετάφρασις Χ. Θ. Δ.]

CAMILLE BELLAIGUE

ΣΤΟΜΑ ΜΕ ΣΤΟΜΑ

Φίλε κ. Μιχαηλίδη,

Τὸν παλαιὸν καιρὸν εἶχα γράψη εἰς τὸ «Μῆχανεσαι» περὶ ἑνὸς ἐπεισοδίου ἐν τῷ νεκροταφείῳ. Τούτο, ὃποιος ἀλλην μορφήν, σοῦ τὸ στέλλω πρὸς δημοσίευσιν.

Ο ιδικός σου
Δ. Γρ. Κ.

Ο ταν ὁ γέρος - Τριαντάφυλλος εἶναι στὸ κέφι, τὸ πάντα τὴν αὐτὴν παραγγελίαν ἀφίνει στὰ παιδιά του. Καὶ σήμερα, πάλι τὰ ἴδια εἶχαμε.

— Παιδιά μου... σᾶν πεθάνω... μέσα στὸ λάκκο μου... νὰ μοῦ βάλετε δίπλα μου... στόμα μὲ στόμα... μιὰ χιλιάρικη καλὸς φετινάτο... Ἀκούτε; σᾶς ἀφίνω εὐχὴ καὶ κατάρα... "Ε!"...

— Πᾶμε τώρα νὰ καταλαγιάσης, εὐλογημένε! Σὲ βαρέθηκε πιὰ ἡ ψυχὴ μου, δῆλο τὰ ἴδια μᾶς κοπανᾶς κάθε μέρα, χρόνια τόρα, γέρος - παραλημένε!

Καὶ τὸν ἔπιασε ἡ γοητα του ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μὲ τὸ ὄλλο τοῦ ἀγκάλιασε τὴν μέση γιὰ νὰ τὸν δδηγήσῃ στὴν κάμαρα.

Ο Τριαντάφυλλος δὲν φέρνει καμιὰ ἀντίσταση, ἀλλὰ στρατουλίζει, παραπατεῖ, περιπατεῖ τὴν γοητα του μὲ μορφασμοὺς καὶ μουρμουρίζει:

— Γοητά!... πάλι τὰ ἴδια ἔχομε;... πάλι μοῦ ἀγρίεψες;... ἀγάλια νὰ μὴ γλιστρήσῃ!... ἄ! καὶ ἔκαιβαντζάραμε!... Τὴν προΐκα σου τὴν ἔφαγα;... κακὸ λόγο ἀκουσες ποτὲς ἀπ' τὸ στόμα μου;... τί διάβολο τάχεις λοιπὸν μὲ μένα;... μὲ ταῖς εἰς ἥ μὲ πλένεις;... Ἀς εἶναι καλὰ τὰ παιδιά μας καὶ τὰ κορίτσα μας... Ούφ! μάγυνο πούχες κ' ἔχασες!!!...

— Κάτω τὰ χέρια σου... θὰ σ' ἀφίσω νὰ πέσης γάμω!... ἄ!...

— Σὰ μεθῶ καὶ πέφτω χάμω
ἔγω δὲ λερόνομαι
ἀκουμπῶ τὰ δυό μου χέρια
καὶ ξανασηκώνομαι...

— Τὰ τραγούδια σου λείπαντε, μπεκρούλιακα!...

— Η πορεία ἐτελείωσε. Μὲ τὴν βοήθεια τῆς γοητας του ἔγδυθη κ' ἔπεσε στὸ κρεβάτι του.

— "Ελα ψωφολόγα τόρα!... τοῦ ἔφωναξε ἀφοῦ τὸν ἔσκεπτασε καλά, καὶ ἔφυγε.

Ο γέρος - Τριαντάφυλλος ἔκοιμηθη σᾶν ἀρνάκι καὶ ξύπνησε τὸ πρωΐ εὐθυμούτατος.

— Ηλθε δύμως καὶ ἡ μέρα ποῦ δὲν ἔξεπνησε.

— Ήτον ἀγαθός δὲ μακαρίτης δὲ Τριαντάφυλλος καὶ τὸν ἔκλαψαν πολὺ οἱ δικοὶ του. Ο μικρότερος του δὲ γυιδός μαλίστα, ποὺ εἶχε ἀναλάβη καὶ τὰ τῆς κηδείας θυμήθηκε καὶ τὴν παραγγελία τοῦ πατέρα: ἀλλὰ δὲν εἴπε τίποτε στὸ ἀδέλφια του. Μὲ τὸ γέρος - νεκροθάρτη δύμως ἔτσι μήποτε.

— Κύρο Σωτήρη, στὸ μάγαζι τοῦ Σταύρου ἔχω μιὰ χιλιάρικη γεμάτη ἀπὸ τὸ καλὸ φετινάτο ποὺ ξέρεις.

— "Οχ καὶ νὰ μοῦ ζήσης, νὰ τὸν θυμάσαι!..."

— Εὐχαριστῶ, Κύρο Σωτήρη, ἀλλὰ μὴν τρέχης. Ο συχωρεμένος μᾶς εἶχε ἀφίση εὐχὴ καὶ κατάρα, σὰν πεθάνη νὰ τοῦ βάλωμε στὸν τάφο του μιὰ μπουκάλα φετινάτο. "Ολοι οἱ δικοὶ μου τὸ πήραν στὸ ἀστεῖο, μὰ γὰρ θὰ τοῦ κάμω τὸ θέλημά του. Σὲ θέλω λοιπόν, Κύρο Σωτήρη. "Αμα τὸν κατεβάσης στὸν τάφο, τὸν συχωρέσουν δῆλοι καὶ τραβηγχοῦν, νὰ κάμης τρόπο, πρὶν γεμίσετε τὸ λάκκο, νὰ τοῦ βάλης δίπλα του, στόμα μὲ στόμα, — ἔχε τὸ νοῦ σου μὴ σε πάρουν μυρωδιά! — τὴ μπουκάλα μὲ τὸ φετινάτο. Αὐτὸ ήταν τὸ μεράκι τοῦ μακαρίτη! Σὲ ξέρω γιὰ καλό, γιὰ μυστικό καὶ γιὰ τίμιο ἀνθρώπο. Πάρε καὶ αὐτὸ τὸ τάλλαρο νὰ τὸν συχωρωνᾶς.

— "Εννοια σου, Κύρο Γιαννάκη μου. Μεῖνε ήσυχος, καὶ ἡ δουλειά θὰ γίνη κατὰ πῶς ἐπιθυμεῖς.

Πέρασαν τρία χρόνια. Τὰ παιδιά ἔλειπαν στὴν ξενητεία. Οι γαμπροὶ καὶ ἡ κόραις θὰ φροντίσουν τόρα γιὰ τὴν ἀνακομιδὴ (Ποῦ τὸν ἀφίνε ἡ γοητα νὰ τὸ ξεχάσουν!...)

— Ο κύρος - Σταύρης δὲ νεκροθάρτης πήρε ἀπάνω του τὴ δουλειά. Ο γέρος Σωτήρης δὲ ξοῦσε πιά.

— Οταν οἱ ἐργάται ἔβγαλαν τὰ χώματα καὶ ἔκαμαν νὰ περιμένουν τὰ δοτᾶ γιὰ νὰ τὰ πλύνουν, ηδόναν δίπλα στὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ μιὰ χιλιάρικη μποτίλια!

— "Θαῦμα! Θαῦμα εἶναι!" εἶπαν καὶ πετάγηκαν ἔξω.

— Ο Σταύρης δύμως εἶναι ψυχρὸς ἀνθρώπος καὶ ξακουστός χωρατατζῆς.

— Σταθῆτε βοὲ παιδιά! τί κάνετε ἔτσι!... Βάζω στοίχημα πῶς ἡ μπουκάλα ἔχει μέσα κρασί.

— Ο μακαρίτης δὲ γέρος - Τριαντάφυλλος ήταν γλεντζές καὶ παλῆς μπεκροής. Τὸ δίχως ἄλλο ἄμα ἔννοιασε πῶς θὰ πεθάνῃ θὰ τὴν ἔκρυψε μόνος του στὴ βράκα του μέσα γιὰ νὰ πίνῃ καὶ στὸν τάφο του ἀκόμα.

— Ο ένας ἐργάτης. — "Εγὼ δὲν τάκουω αὐτά. Κάποιος Διασόλος ἔχει ἐδῶ τὴν οὐρά του.

— Ο δόλος ἐργάτης. — Νὰ φωνάξωμε τὸν παπᾶ!

— Ο κύρος - Σταμάτης. — Μπρὲ τί παπᾶ καὶ δεσπότη καθεσαι καὶ μοῦ λές! Γιὰ φέρτε τὴ μπουκάλα δῶ.

— Καὶ τῆς ἔβγαλε μὲ ένα καρφὶ τὸ φελλό.

— Μωρὲ αὐτὸ μοσχοβολάει!... Δὲ σᾶς τάλλεγα ἔγω; κρασὶ πρώτης!

— Καὶ ὑψωσε τὴν μποτίλια πρὸς τὸν ἥλιο.

— Όχτω δάχτυλα λείπουν. Δὲν ἥπιε καὶ πολὺ δ μακαρίτης!

Καὶ σφρούγγισε τὸ στόμα της μὲ τὸ μανίκι του.

— Πέταχ¹ την ἄπο κεῖ, ποῦ θὰ πιῆς τοῦ πεθαμένου τὸ κρασί!...

— Μπά, ξοκισμένος νᾶσαι!...

— Συχωράτε με καὶ Θιὼς σχωρές² σας.

‘Ο Σταυρῆς πίνει.

«Μωρὲ ρετσίνα πρώτης!... ἔτσι ποὺ νὰ χαρῶ τὰ μάτια μου!»

‘Ο ἔνας ἐργάτης πείδεται καὶ δοκιμάζει.

— Άλήθεια, κρασὶ πρώτης. Γιὰ δοκίμασε καὶ σύ, Νικόλα.

Δοκιμάζει καὶ δ Νικόλας, καὶ πάλιν μὲ τὴν ἀράδα πολλαῖς φροδαῖς καὶ οἵ τρεῖς.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ*

«Κέρκυρα, 9 Δεκεμβρίου Ε. Ν.

Α δελφέ. Θὰ γνωρίζῃς ἡδη, δτι ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ ζῶμεν περιεικλωμένοι ἀπὸ πολλὰς ἀσθενείας καὶ ἀπὸ πολλοὺς θανάτους. Εἶναι δλιγάριθμοι μέν, ἀλλὰ δλονὲν αὐξάνουν καὶ μετέβαλον μορφὴν καὶ δλα τὰ μέρη. Δὲν πηγάνω εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἔκει — ἔκει — δὲν θὰ ζήσω ποτέ. ‘Οθεν πρέπει νὰ σοῦ εἴπω δτι ἡ διαμήκη μου, τὴν δποίαν ἔκαμα πρὸ ἔτῶν καὶ σοῦ ἀφίνω δλα, ἔχει κατατεθῆ εἰς τὸν συμβολαιογράφον Μάνεσην, δ δποίος τῷρα δὲν ἔξασκει πλέον τὸ ἐπάγγελμα. Κατὰ τὰς ἔπτα τοῦ περασμένου μηνὸς ἦλθε νὰ μ’ εῦρῃ ἔνας ἀγαπητὸς εἰς τὴν μοναξίαν τοῦ περιπάτου μου καὶ μοῦ εἴπεν δτι ἔκεινην τὴν ἡμέραν ἔώρταξες τὸ δνομά σου. ‘Εγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν οἰκίαν καὶ δὲν ἔκαμα ἀλλο, παρὰ νὰ κλαίω. Ἀλλὰ μὲ τὰ δάκρυα ἐλησμόνησα νὰ πιῶ εἰς τὴν ὑγείαν σου ἔπιεν δμώς μία ἄγια οἰκογένεια, τὴν δποίαν ἔχω πάρει μαζί μου κατ’ ἔμπνευσιν τὸν ἀγαθὸν Θεοῦ, δ δποίος ἔλαβε ἔλεος δι’ ἐμέ. Αὐτῇ πίνει εἰς τὴν ὑγείαν σου κάθε Κυρινήν. ‘Οθεν, πιστεύω, δτι τοῦτο μεσιτεύει διὰ σε παρὰ τῷ ἀγαθῷ Θεῷ».

Δ. Σ.

‘Η οἰκογένεια αὐτῇ, τὴν δποίαν δ ποιητῆς ἔξετίμησεν, εἶναι δ τοῦ Κάνδυλα, τὸν δποίον εἰς τὰς ἐπιστολὰς του συχνὰ ἀναφέρει τὸν ὑπηρέτει δὲ καὶ ἡτο ἔντιμος καὶ εὐγνώμων.

Τῷρα μία παρένθεσιν εἰς τὰς ἐπιστολὰς του Σολωμοῦ.

‘Ως γνωστὸν τῷ 1851 δ περιλάλητος ποιητῆς Ρεγάλδης ἡτο εἰς τὴν Κέρκυραν. Οὗτος τῇ 14

Εἶναι μεσημέρι. Μοναξία εἰς τὸ νεκροταφεῖον. ‘Οταν ἔνα ἀπαύσιον πρᾶγμα φέρῃ εὐθυμίαν, δ εὐθυμία αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη.

Γελοῦν, ξεκαρδίζονται, κοντσοτραγουδοῦν, σηκώνουν τὸ ἔνα πόδι καὶ πατοῦν τάλλο.

(‘Ο πρῶτος ἀνθρωπος ποῦ πρωτοχόρεψε ἔτσι ἔκαμε).

Ποτὲ νεκρὸς δὲν ἐσυχωρέθη μὲ τόσην κατάνυξιν.

Φεύγουν καὶ τὰ λένε στὸ δρόμο... Δὲν φιλονεικοῦν πιά. Τὸ κρασὶ κατορθώνει νὰ διαφωνοῦν οἱ σύμφωνοι καὶ νὰ συμφωνοῦν οἱ διαφωνοῦντες.

Μία μόνον ἀπορία τοὺς ἔμεινε:

«Γιατὶ ἔλειπαν δχτὸ δάχτυλα κρασὶ ἀπὸ τὴν μπονκάλα!»

Δ. ΓΡ. Κ.

μὲ περιεποιήθη εὐγενέστατα. Διὰ τῷρα ἀρκεῖ. Προσθέτω ἀκόμη κατι. Δὲν ἀγαπᾶ τὴν νέαν γλῶσσαν, τὴν δποίαν οἱ λόγιοι καταγίνονται νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ διορθώσεις τῶν λογιωτάτων εἶναι, κατ’ αὐτόν, παραμορφώσεις. Αὐτός θὰ ἥθελε νὰ μείνῃ ἀγνὴ δ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἵκουσαν πολλοὺς νὰ συζητοῦν, ἀλλ’ ἀκόμη δὲν εἰξεύρω εἰς ποῖον τῶν διαμαχούμενων ἀνήκει δάφνη. Αἱ γλῶσσαι δημιουργοῦνται ἀπὸ τοὺς λαοὺς καὶ δχι ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας. Οἱ κανόνες λαμβάνονται ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων συγγραφέων καὶ ιδίως τῶν ποιητῶν καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοὺς λογιωτάτους. Συμφώνως μὲ τὰς ἀρχὰς ταύτας, δ Σολωμὸς εἶναι νικητής: ἀλλὰ ἴσως διὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει ἔξαιρεσις, εἰς τὴν δποίαν πρέπει νὰ προσέξωμεν...»

Κλείομεν τὴν παρένθεσιν καὶ συνεχίζομεν τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Σολωμοῦ μας.

«Κέρκυρα, 12 Ιουνίου Ε. Ν. 1853

«Φίλτατέ μου ἀδελφέ,

«Παραπολὺ ἐγέλασα ποὺ δ “Υπαρχος σοῦ ἔξητησε νέον πληρεξούσιον, καὶ δυνατὰ εἴπα εἰς τὴν μοναξίαν τῆς αἰθουσῆς μου αὐτὰς τὰς λέξεις. Εὖγε! ἐσύ ζητεῖς καιρόν, διὰ νὰ περιπλέξης τὸ πρᾶγμα, ὑποθέτων δτι ἐγὼ ἐδῶ ἔχω ἐχθρὸς δληγ τὴν Γερουσίαν. Καθόλου μάλιστα!» Οταν αὐτός ἦλθεν ἐδῶ, δλοι ἥσαν περίεργοι, ἐκτὸς ἐμοῦ. Δὲν ἔξενύρω ἐὰν ἐννόησες τοὺς ἄλλους, οἱ δποίοι ὑποσκάπτουν εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα, μὲ τὴν βεβαίωσιν δτι ἐγὼ είμαι δ γάιδαρος ἔκεινος, δ πρὸ τριάκοντα ἔτῶν. Αὐτὸί καμαρώνουν δς προστάται τοῦ Μακρῆ. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι δτι εἰς τὸν δστράτη τὸν λόγον εἰς τὸν συγγραφεῖς οἰασδήποτε ἐθνικότητος, τὸν ἀνατέμεινε μὲ σπανίαν τέχνην. Ζῆ μονήρης, φεύγει τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων. ‘Οποιος ἀγαπᾶ νὰ τὸν ἰδῃ, δς πάρει εἰς τὸν προμαχῶνας τοῦ φρουρίου, καὶ μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἦταν τὸν δηγ νὰ περιτατῇ παρὰ τὴν ἀγγλικὴν ἔκκλησίαν¹ διαματα τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπέρασα μαζί τὸν εὐτυχισμένην μὲ μίαν ήσυχην σκιάν, μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ μιᾶς δσχεως ἀνηφορικοῦ πνυγωτοῦ βράχου. Συχνὰ ἀνακατώνεται μὲ τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν, τὰ δποία πηγαίνουν εἰς τὸ σχολεῖον, πλησίον τῆς ἔκκλησίας. Ἀπὸ τὸ μειδίαμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας πετῷ δς ἀετός καὶ μελετᾷ τὰ δσματα τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπέρασα μαζί τὸν εὐτυχισμένην μὲ μίαν ήσυχην σκιάν.

¹ Μετὰ τὴν ἔνωσιν, δ ἔκκλησία αὐτῇ τῶν διαματαρομένων, μετεβλήθη εἰς δρόμοδοξον, ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἀγιον Γεώργιον.

* Συνέχεια: «Παναθήναια» 31 Οκτωβρίου σ. 57.

μοῦμεν, ἔὰν σὺ δύνασαι δς ἀνταλλαγὴν κατι τι νὰ προσφέρῃς εἰς τὴν Κυβέρνησιν, κατι τι δμοιον μὲ τὸ παρόν συμφέρον, διὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χρέους τοῦ Μακρῆ. Αὐτός θὰ τὸ προσέφερε χωρὶς ἡμεῖς νὰ κινηθοῦμεν. ‘Ο Νικόλαος δύναται νὰ σὲ συνδράμῃ. Παρατηρήσατε σεῖς διὰ ποια οἰκήματα ἔχει χρείαν δ Κυβέρνησις καὶ ἡμεῖς νὰ τῆς προσφέρωμεν ποσὸν πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ τόκου.

«Διὰ τὴν χιλιοστὴν φοράν, δ κόμις Δούσμανης, στενὸς φίλος ιδιούς σου καὶ ιδιούς μου, μ’ ἐπιφροτῆς εἰς σου σοῦ γράψω πᾶν δτι αὐτός πανταχοῦ λέγει ὑπὲρ σου. Γράψε μου τέσσαρας γραμμαῖς διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ τοῦ τὰς διαβούσω. «Μοῦ χρειάζονται τούλαχιστον ἑκατὸν εἰκοσι τάλληρα. Εὔρε τα καὶ στενέλε μού τα. Μὲ ἐβδομήκοντα τὸ μῆνα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσω, οὐδὲ μὲ τὰς φροντίδας τῆς δγίας οἰκογενείας, τὴν δποίαν δ θεία Πρόνοια μοῦ ἔστειλε διὰ τὰ γηρατεῖα».

ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΥ

· Εταχυδρομήθη τῇ 28 Αὐγούστου 1853.

26 Αὐγούστου

«Οταν μοῦ ἔγραψες, τίποτε δὲν εἶχεν ἔλθει ἀπὸ αὐτοῦ διὰ τὴν Γερουσίαν. Δὲν ἔξενύρω ἀν σήμερον. ‘Ομως θὰ διορθωθοῦν δλα. Διαβάζω εἰς τὴν ἐπιστολήν σου δτι μὲ τὸν Μακρῆν ἐσυμφώνησε διὰ τὸ ὑπόλοιπον. Πρέπει νὰ εἴπη τις δτι ἡ μεγάλη λύπη ποὺ είχες τότε, δὲν σὲ ἀφῆσε διόλου νὰ προσέξῃς. ‘Εγὼ σοῦ ἔγραφα δτι μὲ ἀνταλλαγάς, ἐπιβοηθούμενας ὑπὸ τοῦ Νικολάου μας, ἥτο δ στιγμὴ ν’ ἀποκτήσωμεν ἀπὸ τὴν Γερουσίαν δτι λογικῶς ἥθελαμεν. ‘Οθεν, σὲ τὰ ἔκαμες καὶ σὲ διόρθωσε τα. Ωμίλησα μὲ τὸν Ιούλιον — δ δποίος μοῦ εἴπε νὰ καιρετίσω σὲ καὶ τὸν Νικόλαον καὶ νὰ σᾶς γράψω, δτι πολὺ εὐχαριστήθη ἀπὸ σᾶς — καὶ μοῦ εἴπε πῶς θὰ γίνη, καὶ αὐτός θὰ μᾶς βοηθήσῃ αὐτοῦ κατω καὶ ἐδῶ.

‘Ημεῖς θὰ προσθέσωμεν ἔκεινο τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὸ συμβόλαιον μὲ τὴν Κυβέρνησιν. ‘Οταν εἴπον εἰς τὸν Ιούλιον νὰ ἐλαττώσωμεν τὸν τόκον, μοῦ ἀπίγνησεν: «Αφήσατε νὰ ἐνεργήσῃ δ ἀδελδφός σας καὶ μὴ κάμετε πόλεμον κατὰ τῶν συμφερόντων σας». ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΥ.

ΣΠ. ΔΕ ΒΙΑΖΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΜΟΥ*

Τὸ καλοκαῖρι τοῦ 1880, δταν ἡ Σουζη ἦτον ἀκριβῶς δικτὸν ἐτῶν, ἡ οἰκογένεια μου ἔμενεν εἰς τὴν ἔπαινον τοῦ Κουάρου, δπως πάντοτε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τοῦ ἐτούς. Ἐπλησίαν δὲ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ, καὶ ἡ Σουζη καὶ ἡ Κλάρα ἔμετροῦσαν τῆς ὥρες, διότι ἐπερίμεναν ἕνα μεγάλο γεγονός. Τοὺς εἶχαν ὑποσχεθῆ δτι ὅτα τῆς ἀφίνων ν' ἀνέβοιν ἐπάνω εἰς τὸ κάρδο ποὺ θὰ μετέφερε τὸν σανὸν ἀπὸ τὸ χωράφι εἰς τὸ σπίτι. Τὸ ἐπικινδυνὸν αὐτὸν δικαιώμα, νὰ καθήσουν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀχυρείου λόφου, ποὺ εἶχε τόσην γοντείαν διὰ τὴν ἥλικιαν τῶν, δὲν τοὺς εἶχε παραχωρηθῆ ποτὲ ἔως τώρα. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν δὲν εἶχεν δρια. Δὲν ὠμιλοῦσαν πλέον ἐκεῖνον τὸν καιρόν, παρὰ διὰ τὴν περιπέτειαν αὐτὴν ποὺ θὰ ἐσημείωνεν ἐποχήν. Ἡ ἀτυχία δμως ἐπρόλαβε τὴν Σουζη τὸ πρῶτον ἀκριβῶς τῆς ἐπισήμου ήμέρας. Εἰς στιγμὴν ἔξαφνικῆς παραφορᾶς, ἐκτύπησε τὴν Κλάραν μὲ ἔνα φτυάρι, ἡ ἔνδο, ἡ κάτι παρόμοιον. Ὅπωσδήποτε, ἡ σοβαρότης τῆς προσβολῆς ἔξηρχετο ἀπὸ τὰ ἐπιτερῷα μιένα δρια. Σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ σπιτιοῦ, ἡ Σουζη ἐπῆγεν εἰς τὴν μητέρα τῆς νὰ δμοιλογήσῃ τὸ σφάλμα τῆς, καὶ νὰ ἀποφεύσῃ μαζί τῆς ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιβληθησμένης τιμωρίας. Ἡτο παραδεδεγμένον πλέον δτι, ἐπειδὴ ἡ τιμωρία δὲν είμποροῦσε νὰ ἔχῃ παρὸν ἔνα λογικὸν σκοπὸν — νὰ χοησιμεύῃ ὡς ὑπόμνησης εἰς τὸν πταίστην, διὰ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸ πταίσμα του — τὰ παιδιά ἥσαν ἐπίσης εἰς θέσιν νὰ ἐκλέξουν τὴν ποινὴν ἡ δποία θὰ ἥτο πλέον ἀποτελεσματικὴ καὶ δὲν θὰ ἐλησμονεῖτο εὔκολα. Ἡ Σουζη καὶ ἡ μητέρα τῆς συνεζήτησαν περὶ διαφόρων ποινῶν, καμία δμως δὲν ἐφαίνετο κατάλληλος. Τὸ πταίσμα ἥτο ἔξαιρετικῶς σοβαρόν, καὶ ἥτο ἀνάγκη νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν μητήρην ἔνα σῆμα κινδύνου, τὸ δποίον νὰ μὴ σφύνῃ, νὰ μὴν ἔξελείρεται, ἀλλὰ νὰ μένῃ αἰώνιως ἔκει, ὡς σωτηρία προειδοποίησις. Μεταξὺ τῶν ποινῶν ἀνεφέρθη καὶ ἡ στέρησις τῆς ἀμάξιδας ἐπάνω εἰς τὸν σανό. Αὐτὸν φαίνεται δτι ἔγγιξε βαθειὰ τὴν Σουζη. Εἰς τὸ τέλος, ἀφοῦ ἀπαρίθμησε πάλιν δλον τὸν κατάλογον, ἡ μητέρα ἐρώτησε.

— Ποιὰ τιμωρία νομίζεις δτι πρέπει νὰ διαλέξῃ, Σουζη;

— Ἡ Σουζη ἔσκεφθηκε, ἐδίστασεν ἐμπρὸς εἰς τὸ καθήκον τῆς, καὶ εἴπε;

— Ἐσύ, μαμά, τί νομίζεις;

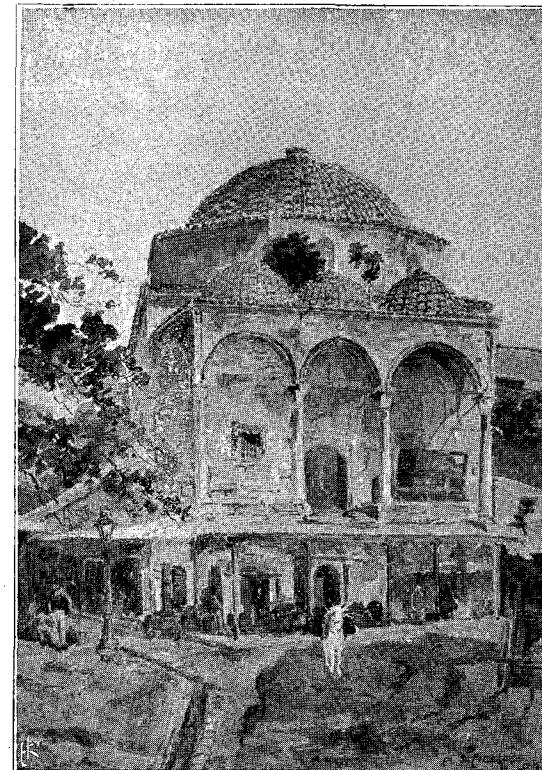
— Νὰ σου πῶ, Σουζη· προτιμῶ ν' ἀποφασίσης ἐσύ. Κάμε μόνη σου τὴν ἐκλογήν...

Ἐχρειάσθηκε ἀγῶν πολὺς, σκέψις βαθειὰ καὶ πολὺ ἄγγισμα, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ Σουζη κατέληξεν ἐκεὶ ὅπου καθένας ποὺ τὴν ἐγνώριζεν είμποροῦσε νὰ μαντεύσῃ, πῶς θὰ κατέληγε.

— Λοιπόν, μαμά, θ' ἀποφασίσω τὴν ἀμάξιδα, γιατὶ ἔρεις τὰ ἄλλα πράμματα δὲ θὰ μὲ κάνουν νὰ θυμηθῶ νὰ μήν το δανακάνω, δμως, ἀν δὲν ἀνεβῶ ἐς τὸ κάρδο τοῦ σανοῦ, θὰ τὸ θυμοῦμαι εύκολα.

Εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον ἡ ἀληθινὴ τιμωρία, ἐκείνη ποὺ πονεῖ, ἐκείνη ποὺ μένει, πάττει πάντοτε σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔπταισε. Δὲν ἥμουν ἔγδι ποὺ ἔξυλισα τὴν Κλάρα, καὶ δμως ἡ ἀνάμνησις τῆς χαμένης ἀμάξιδας τῆς καύμένης τῆς Σουζης μοῦ σφίγγει πάντοτε τὴν καρδιὰ — ὑστερα ἀπὸ εἶκοσι ἔξ χρόνια.

Εἶχαμε ἡ τὸ σπίτι ἔνα κώδωνα κινδύνου διὰ τοὺς λωποδύτας. Ὁ κώδων αὐτὸς διῆγε βίον εύθυμον, ἀνευ φροντίδων καὶ δὲν εἶχε καθόλου ἀρχάς. Συνήθως ἥτο χαλασμένος. Ἐσυγκοινωνούσε μὲ δλας τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ καὶ πολλὲς φορὲς μᾶς ἐτρόμαζε χωρὶς

* Συνέχεια: «Παναθηναϊκα» 31 Οκτωβρίου.
Tὸ Τζαμὶ ὑπὸ Λ. Ζάχου. — Φωτ. Ξανθοπούλου.

λόγον καὶ ἀφορμήν, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ ἴδιον τοὺς γλέντι. Εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις ἐστέλλαμε ἀμέσως εἰς τὴν Νέαν Ύόρκην διὰ τὸ ἡλεκτρολόγον — ἐκεῖνα τὰ χρόνια δὲν ὑπῆρχε κανεὶς εἰς δλο τὸ Χάρτφορδ. Ὁταν ἐτελείωναν αἱ ἐπισκευαὶ ἔξαναστήναμε τὸ μηχάνημα καὶ ἐστερεώνετο πάλιν ἡ ἐμπιστοσύνη μας εἰς αὐτό. Ποτὲ δὲν ἔκαμε σωστὴ δουλειά, παρὰ εἰς μίαν καὶ μόνην περίπτωσιν. Καθ' δλον τὸ ἐπίλοιπον διάστημα τοῦ δαπανηροῦ τον σταδίου ἥτο ἐπιπλάιον καὶ ἀσκοπον. Ἐκείνην τὴν μοναδικὴν φορὰν ἔκαμε τὸ καθῆκον του — σοβαρά, τέλεια, θαυμάσια. Ἐνα σκοτεινὸν πρωΐ τοῦ Μαρτίου κατὰ τὰς δύο μετὰ τὰ μεσάνυκτα, ἐκουδούνισε. Ἐπετάχθηκα ἀπὸ τὸ κρεβάτι μου, διότι ἥξεν ορά δτι αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν μᾶς ἐγελούσε. Ἡ θύρα τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ, δπου εὑρίσκετο τὸ μηχάνημα, εὑρίσκετο πρὸς τὸ μέρος τοῦ ίδιου μου κρεβατιοῦ. Τὴν ἀνοιξα, ἀναφα τὸ φῶς, ἔξητασα τὸν δείκτην καὶ ἐσταμάτησα τὸ κουδούνι. Ἐπειτα ἔξαναπλάγιασα. Ἡ γυναῖκα μου ἀνοιξε πρώτη τὴν κουβέντα.

— Τί ἥτανε;

— Η πόρτα τῆς ἀποθήκης.

— Λέσ νὰ ἥταν λωποδύτης;

— Καὶ βέβαια. Υποδέτεις δτι μποροῦσε νὰ εἴνε ἐπιθεωρητῆς Κυριακοῦ σχολείου;

— Οχι. Τί φαντάζεσαι δτι θά θέλῃ;

— Υποθέτω δτι θέλει διαμαντικά δὲν ξεύρει δμως τὰ κατατόπια τοῦ σπιτιοῦ καὶ νομίζει δτι εὑρίσκονται ἡ τὴν ἀποθήκη. Δὲν μ' ἀρρέσει ν' ἀπογοητεύω ἔνα λωποδύτην ποὺ δὲν τὸν γνωρίζω, καὶ ποὺ δὲν μοῦ ἔχει κάνει κακό, ἀν δμως εἶχε τὸν κοινὸν νοῦν νὰ μοῦ ζητήσῃ πληροφορίας, θὰ τοῦ ἔλεγα πῶς ἐκεῖ κάτω δὲν φυλάγουμε τίποτε ἄλλο παρὰ κάρβουνα καὶ λαχανικά. Μ' δλα ταῦτα μπορεῖ καὶ νὰ ξεύρῃ τὰ κατατόπια καὶ νὰ θέλῃ ἵσα-ἵσα κάρβουνα καὶ λαχανικά. Τὸ κάτω-κάτω, θαρρῶ πῶς τὰ λαχανικά είνε ποὺ τὸν χρειάζονται.

— Θὰ κατέβης νὰ ἰδῃς;

— Οχι δὲν θὰ τοῦ ἔχοησίμενα. Ας διαλέξῃ μόνος του δὲν ξέρω ποὺ βρίσκεται τὸ κάνει πέρονον πάντοτε μερικὰ χρειαζούμενα γιὰ τὸν έαυτό τους καὶ ἐπειτα συμπληρώνουν τὸ έργον τους μὲ ἀναμήσεις γιὰ τὴν οἰκογένεια. Πέρονοντάς τα, δὲν μᾶς λησμονεῖ ούτε μᾶς. Αὐτὰ τὸ ίδια πράγματα θὰ τὸν κάνουν νὰ μᾶς θυμάται καθὼς καὶ ἐμᾶς νὰ θυμούμεθα αὐτόν. Ποτὲ δὲν τὰ ξαναβρίσκομε ἡ ἀνάμνησις τῆς φιλοφρονήσεως του μένει βαλσαμώμενη μέσα εἰς τὴν καρδιὰ μας.

— Θὰ πάς κάτω νὰ ἰδῃς τὶ θέλει τώρα;
— Οχι, είπα, δὲν ἐνδιαφέρομαι τώρα περισσότερον ἀπὸ προτήτερα. Οι λωποδύται είνε πεπειραμένοι ἀνθρώποι· ξέρουν πολὺ καλά τὶ θέλουν· δὲν τὸν έχοησίμενα εἰς τίποτε. Μου φαίνεται πῶς θὰ γυρεύῃ ἀγαλματάκια καὶ ἄλλα κομφοτεχνήματα. Ἀν ξέρῃ καλὰ τὸ σπίτι θὰ

* Αθῆναι τῆς χθὲς καὶ *Αθῆναι τῆς σήμερον.
Τὸ Τζαμὶ ὑπὸ Ν. Φερεκύδη—Φωτ. Ξανθοπούλου.

μάτησα τὸ κουδούνι καὶ ἐπῆγα πάλι καὶ ἐπλάγιασα. Ἡ γυναίκα μου εἴπε.

— Τὶ ουποθέτεις, δτι γυρεύει τώρα;

Είπα:

— Θαρρῶ πῶς ἐπήσεις δσα λαχανικὰ τοῦ χρειάζονται, καὶ ψάχνει τώρα γιὰ πετσετοθήκης καὶ ἄλλα μικροπράγματα γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του. Όλοι τους ἔχουν οἰκογένειες — δλοι οι λωποδύται είχουν — καὶ πάντοτε τῆς συλλογίζονται πέρονον πάντοτε μερικὰ χρειαζούμενα γιὰ τὸν έαυτό τους καὶ ἐπειτα συμπληρώνουν τὸ έργον τους μὲ ἀναμήσεις γιὰ τὴν οἰκογένεια. Πέρονοντάς τα, δὲν μᾶς λησμονεῖ ούτε μᾶς. Αὐτὰ τὸ ίδια πράγματα θὰ τὸν κάνουν νὰ μᾶς θυμάται καθὼς καὶ ἐμᾶς νὰ θυμούμεθα αὐτόν. Ποτὲ δὲν τὰ ξαναβρίσκομε ἡ ἀνάμνησις τῆς φιλοφρονήσεως του μένει βαλσαμώμενη μέσα εἰς τὴν καρδιὰ μας.

— Θὰ πάς κάτω νὰ ἰδῃς τὶ θέλει τώρα;

— Οχι, είπα, δὲν ἐνδιαφέρομαι τώρα περισσότερον ἀπὸ προτήτερα. Οι λωποδύται είνε πεπειραμένοι ἀνθρώποι· ξέρουν πολὺ καλά τὶ θέλουν· δὲν τὸν έχοησίμενα εἰς τίποτε. Μου φαίνεται πῶς θὰ γυρεύῃ ἀγαλματάκια καὶ ἄλλα κομφοτεχνήματα. Ἀν ξέρῃ καλὰ τὸ σπίτι θὰ

ξέρη ότι τίποτε άλλο δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ σ' αὐτὸ τὸ πάτωμα».

Ἐκείνη εἶπε, μὲ τόνον γεμάτον ἀπὸ καταφανῆς ἐνδιαφέρον:

— "Ἄν τυχὸν ἀνέβῃ ἐδῶ ἀπάνω;

Εἶπα:

— "Ἔννοια σου. Θὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ.

— Τί θὰ κάνουμε τότε;

— Θὰ πηδήξουμε ἔξω ἀπὸ τὸ παραθύρον.

Τότε, κάπως ἀναπαυμένη, εἶπε:

— Καλά, τί χρησιμεύει σ' ἑμᾶς τὸ κουδοῦνι γιὰ τοὺς λωποδύτας;

— Εἶδες; καρδούλα μου, δτι μᾶς ἔχοησίμενος πολὺ ἔως αὐτὴν τὴν στιγμήν, καὶ θὰ ἔξακολουθῇ νὰ μᾶς χρησιμεύῃ, δταν ἀνέβῃ αὐτὸς ἐδῶ ἐπάνω.

"Ἐτσι ἐτελείωσε τὸ πρᾶγμα. Τὸ κουδοῦνι δὲν ἔξαναχτύπησε. "Ὑστερα ἀπὸ λίγο εἶπα:

— Θαρρῶ πῶς εἶνε ἀπογοητευμένος. "Ἐφυγε μὲ τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ κομψοτεχνήματα, καὶ μοῦ φαίνεται πῶς θὰ εἴνε δυσαρεστημένος.

Ἀποκοιμηθήκαμε πάλι, καὶ εἰς τὰς ὁκτὼ

παρὰ τέταρτον ἐκυνοῦσα βιαστικά, νὰ προφθάσω τὸ τραῦνο τῶν 8.29 διὰ τὴν Νέαν Υόρκην. Ήδη δὲ τὰ φῶτα ἀναμένενα σ' τὸ ὑπόγειον. "Ἐλειπε τὸ καινούργιο μου ἐπανωφόρι, ἔλειπε δὲ τὸ πάλιγρά μου διμβέλλα, ἔλειπαν τὰ λουστρίνια μου, ποὺ δὲν τὰ ἔιχα φρέσει ἀκόμα. Τὸ μεγάλο παραθύρο εἰς τὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ ἦτο δρυθάνοικον. "Ἐβγῆκα ἀπ' αὐτὸ καὶ ἡκολούθησα τὰ ἵχνη τοῦ λωποδύτου ἀνάμεσα εἰς τὰ δένδρα, πέρα ἀπὸ τὸ βουνό, τὰ ἡκολούθησα χωρὶς καμίαν δυσκολίαν, διότι εἶχε στολίσῃ τὸν δρόμον ποὺ ἐπέρασε μὲ πετσετομῆκες φεύτικες, μὲ τὴν διμβέλλα, καὶ μὲ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα τὰ δύοτα δὲν εἶχαν τύχη τῆς ἐγκρίσεώς τουν καὶ ἔγω ἐπέστρεψα ἐν θριάμβῳ, καὶ ἀπέδειξα εἰς τὴν γυναίκα μου δτι ἡτο ἀπογοητευμένος λωποδύτης.

Τὸ εἶχα ὑποθέση ἔξ ἀρχῆς, ἀφοῦ δὲν ἀνέβηκε καὶ σ' τὸ δικό μας πάτωμα.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα μοῦ συνέβησαν πολλὰ πράγματα σ' τὴν Νέαν Υόρκην. Θὰ τὰ διηγηθῶ ἄλλη φορά.

[Απὸ τὸ "Ἀγγλικὸν" ὑπὸ Α.Θ.]

MARK TOYAIN

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ — ΟΙ ΜΑΥΡΟΓΕΝΕΙ

[Δύο δγκωδέστατοι τόμοι, ιδού περίπου σελίδες εἰς δον, ποὺ ἔξαντλοῦν πᾶσαν γνωστὴν πηγὴν καὶ πληροφορίαν, χωρὶς νὰ ἔξαιροῦν οὐτε τὰς μυθιστορηματικάς, περὶ τῆς ίστορικῆς οἰκογενείας τῶν Μαυρογενῶν, ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν Γάλλου ίστοριοδίφου κ. Théodore Blancard. Πλήθος εἰκόνων, γεωγραφικῶν πινάκων, προσωπογραφιῶν καὶ πανομοιούπτων ἀπὸ παλαιὰ ἔγγραφα στολίζουν τὸ βιβλίον τοῦτο. Εἶχεν ἵστως δίκαιον ὁ συγγραφεὺς του δταν τὸ ἐπιτλοφόροις «Ιστορίαν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὸ 1700 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας». Ως λέγει εἰς τὸν πρόλογον τον, εἶναι πολλὰ τούτων ἀνέκδοτα, περιστλλέγεντα ἀνὰ τὴν Ἀνατολή καὶ εἰς τὰ διττωματικὰ ἀρχεῖα τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἐκθέσεις "Ἀγγλικῶν πρέσβεων, σχετικά μὲ τὸν Νικόλαον Μαυρογένη, τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἀπὸ τὰ μακρὰ κεφάλαια τάφιερωμένα εἰς τὴν ίστορίαν τοῦ ἐπιφανοῦ ἔκεινον ἀνδρὸς τοῦ ΙΗ[σοῦ] αἰώνος, μεταφράζουμεν τὰς σελίδας δπον περιγράφεται ἡ τελετὴ τοῦ διορισμοῦ του, δανειζόμενοι ἐκ τοῦ νέου βιβλίου καὶ τὴν εἰκόνα δπον παριστάνεται φέρων τὴν ἐπίσημον στολὴν του. — Εἰς τὸ ἴδιον βιβλίον δημοσιεύεται εἰκὼν καὶ τῆς Μαντώς Μαυρογένους κατὰ λιθογραφίαν ἀγγλικήν, διατηρούμενην εἰς τὴν Εθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων ἡ λιθογραφία ἔκεινη φέρει ἀγγλιστὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Μίς Μαντώ, κόρη τοῦ δσποδάρου (γρ. σπαθαρίου) Νικόλαου Μαυρογένους, ἡ διακεκριμένη ἡρωῖς ἐκ Μυκόνου, νησιδός τοῦ Ἀλληνικοῦ Ἀρχιπελάγους, — Λονδίνον 1823», καθὼς καὶ σημειώσιν δτι «ἔσχεδιάσθη ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Λονδίνον κατ' Ἀπρίλιον τὸν 1823 ὑπὸ τοῦ Φρένδελ».]

Ο ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ ΔΙΟΡΙΖΕΤΑΙ ΒΟΕΒΟΔΑΣ

Ο Νικόλαος Μαυρογένης διωρίσθη βοεβόδας ἡ δσποδάρος ἡ ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας κατὰ

τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1786... Η τελετὴ τῆς ἀναρρήσεως τον εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦτο ἔγεινε, κατὰ τὰ νενομισμένα, μὲ λαμπροτέραν πομπὴν παρ' ἀν ἐπρόκειτο διὰ πασσᾶν ἡ βεζύρην αἱ λεπτομέρειαι τῆς τελετῆς ταύτης, ἥτις παρετείνετο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, εἶναι ἐνδιαφέρουσαι, καθὸ ἐλάχιστα γνωσταί.

Κατὰ τὸ τυπικὸν τὸ θεσπισθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σουλεύμαν διὰ τὸν Μπογδάρ-βοϊβόδαν, ὁ μέγας βεζύρης περιέβαλε τὸν νεοδιοισθέντα μὲ τὸ καφτάνι, τὸν διακριτικὸν τοῦ βαθμοῦ του μανδύναν. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην τελετὴν, γενομένην εἰς τὸν ἀρξ-δυτασί, παρὰ τὴν Πασσᾶ-Καπουσῆ, ὁ Μαυρογένης, προπορευομένων 84 ἀρχόντων καὶ συνοδεύμενος ὑφ' ὅλου τοῦ Διβανίου, τῶν τσαούσηδων καὶ πολυαριθμού ἀκολουθίας, πάντων ἐφίππων, μετέβη εἰς τὰ πατριαρχεῖα.

Ο πατριάρχης Προκόπιος τοὺς ἀνέμενε πρὸ τοῦ ναοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κλήρου. "Οταν ἔφθασαν ἔκει, ἔνας Τούρκος τσαούσης προέβη καὶ τοὺς ὑπερέχθη προσφωνήσας: «Ο Πλαντούνας Θεός νὰ πολυχρονίζῃ τὸν Αὐθέντην μας Παδισάχ καὶ τὸν Μπέην - ἐφένδην μας!» Κατόπιν ἴερεῖς ἔφαλαν τοὺς λευκούς υμνους, ὁ διάκονος ἐδεήθη ὑπὲρ τοῦ εὔσεβεστάτου καὶ ἔξοχωτάτου Ἡγεμόνος καὶ κατέληξε λέγων: «Ἴσχυς καὶ νίκη στέψει αὐτὸν, εἰρήνη στηρίξει τὴν βασιλείαν

ΜΑΝΤΩ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ
η «Ἡρωὶς τῆς Μυκόνου»

αὐτοῦ, ὁ Θεός θήσει τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ ὑπόποδιον αὐτοῦ».

Η ὑπόλοιπος θρησκευτικὴ τελετὴ ἔνθυμιζε, μὲ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν πομπώδη τῆς μεγαλοπρέπειαν, τὴν στέψιν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἦτο ἀντιγραμμένη. Ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν, γεμάτον ἡδη μέρος τῆς ἐλληνικῆς ἀρχοντίας, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ ἡγεμὼν ἔκαθέσθη κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τὸν κρόνον, ἐνῷ ἔξεφωνοῦντο εὐχαί, κατόπιν δὲ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν ὅπου ἔκλινε τὴν κεφαλήν, τὴν ὅποιαν δι πατριάρχης Προκόπιος ἔκαλυψε διὰ κουκούλας, ἀφοῦ τὸν ὑλόγησε διὸ ἀμφοτέρων τῶν κειρῶν. Ἐξεφωνήθησαν ἔπειτα αἱ ἔθιζόμεναι διὰ τὴν στέψιν τῶν αὐτοκρατόρων δεήσεις, καὶ τέλος ἔχρισθη ὁ ἡγεμὼν μὲ τὸ Αγιον Μῆρον. Οταν ἐτελείωσε καὶ αὐτὸς ὁ τύπος, ὁ ἡγεμὼν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θρόνον του δπως ἀκούσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐκφωνούμενον λόγον, καθὼς καὶ τὸ Πολυχρόνιον, δπου ἀνετέμπιοντο εὐχαί διὸ μαροζώντας του. Ωδηγήθη κατόπιν ἔξω τοῦ ναοῦ ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου, δστις πάλιν τὸν ηλικήθη καὶ ἐπεκαλέσθη ἐπ' αὐτοῦ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, ποιῶν ἐπ' αὐτοῦ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ο ἡγεμὼν, ἀφοῦ ἐφίλησε τὴν κεῖρα τοῦ πατριάρχου, ἵππευσε καὶ συνοδεύμενος ἀπὸ τὴν ίδιαν ἀκολουθίαν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ οἴκημά του ἔκεινεν ἔπειμψε δῶρα εἰς τὸν Διβανίον.

Τὴν ἐπιοῦσαν, Μεγάλην Πέμπτην, ὁ ἡγεμὼν Νικόλαος μετέβη εἰς τὰ σουλτανικὰ ἀνάκτορα, δπου συνεκροτεῖτο συμβούλιον (γαλιμπέ-διβανί), ὑπὲρ τὴν προσφωνήσαν τοῦ Γιουσούφ πασσᾶ. Εἰσῆγθη εἰς μίαν διπλανήν αὐθουσίαν μετὰ τῶν ἀρχόντων του καὶ τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Πύλης Ἀλεξάνδρου τοῦ Καλλιμάχη. Ἐκεῖ, ἐνῷ παρετίθετο εἰς τὴν μίαν πλευρὰν γεῦμα ἴδιατερον διὰ τὸν μέγαν βεζύρην, εἰς τὴν ἄλλην ἐστρώθη τράπεζα, δπου ἐκάθησεν δ ἡγεμών, οἱ

ἄρχοντές του καὶ ἡ ἀκολουθία του. "Οταν ἐτελείωσε τὸ συμπόσιον, ἐπεφάνη ὁ τελετάρχης κ' ἐκάλεσε τὸν ἡγεμόνα νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ πρὸς ἔκτελεσιν δλης τῆς σειρᾶς τῶν διατυπώσεων, αἵτινες ἀπητούντο προτοῦ εἰσαχθῆ τις πρὸς ἀκρόασιν ἐνώπιον τοῦ κυριαρχοῦ.

Φθάσας εἰς τὴν δευτέραν αἱλῆν τοῦ σεραγίου, ὁ ἡγεμὼν Μαυρογένης ἔγεινη ἀπὸ τὸν τσορδρᾶν τῶν γενιτσάρων, διότι τὸ ἔθιμον τὸ ἐπέβαλλε, καὶ διότι, ὡς δσποδάρος, καθίστατο αὐτοκρατορίας καὶ αὐτὸς ἔνας ἀπὸ τὸν στρατηγούς των. Πάντες γνωρίζουν τὴν προέλευσιν ἔκεινου τοῦ τρομεροῦ τότε σώματος, τοῦ σχηματιζομένου μὲ τὸν φρικτὸν πορφόρον τοῦ αἵματος — τὴν στρατολογίαν τῶν χριστιανοπαίδων, τὴν δποίαν οι "Ἐλληνες, εἰς τὴν γραφήν των γλῶσσαν, ὀνόμαζαν παιδομάζωμα". Δὲν ἀπετέλουν δμως αὐτοὶ μόνον οἱ κατ' ἀνάγκην ἔξωμοται, γινόμενοι Τούρκοι, τὸ στρατιωτικὸν ἐκεῖνο σῶμα· καὶ χριστιανοὶ ἀκόμη ἡδύναντο νὰ καταχθοῦν εἰς αὐτό, δπως δὲ ὁ Σάββας ὁ Πάτμιος, πρὶν γείνη καμιαράης τῆς Μολδαβίας, ὑπηρέτησεν εἰς τὸν 75ον δραῦν ἡ λόχον των, ούτω καὶ ὁ Μαυρογένης εἶχεν ἐγγραφή ἐθελοντὴ γενίτσαρος κατὰ τὸν πρώτους χρόνους τῆς ὑπηρεσίας του ὡς διερμηνέως.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας

πεοφηλδ» τοῦ Δίκενς εἶναι θαυμάσιον ἀγγλικὸν μυθιστόρημα, καὶ σᾶς συμβουλεύουμεν νά τὸ παρακολονθῆστε, ἀν καὶ ἡ μετάφρασις γίνεται κατὰ θαυμασιότερον τρόπον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ. Ὁ Δαυΐδ δὲν ἔγεννήθη μαλλιαρός, ἀλλὰ μὲ τὴν σκέπην (τὸ ἄκινον) γύρω εἰς τὸ κεφάλι πολλά μωρά γεννᾶνται ἔτσι, καὶ δὲ λαδὸς τὰ θειορεῖ τυχερά, καὶ εἰς τὰ μέρη μας ἀκόμη. Οἱ Γάλλοι λέγουν τὴν σκέπην αὐτὴν coiffe, καὶ δὲ μεταφραστής, βαρυνθεὶς νάνοιξῃ τὸ λεξικόν του, τὴν... σῆρε γιὰ μαλλί καὶ βγῆκε κουφεμένος. — Τόραγκον. Ἀφοῦ ἐπιμένετε, σῶνει καὶ καλά, νὰ διαβάσετε κριτικὴν διὰ τὴν «ἐν λόγῳ» κωμῳδίαν, σᾶς παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ Παντελίδειου ποιητικοῦ ἀγώνος τοῦ 1908 (σ. 5 καὶ 6): ἂν ἔχετε πεποίθησον εἰς τὴν κρίσιν τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ότι δὲν εἶναι εὐνοιολον πρᾶγμα νὰ παρασταθῇ, διότι «καὶ τὰ πρόσωπα καὶ αἱ πρόξεις αὐτῆς εἶναι ὅσον καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν ψευδεῖς», δὲ συγγραφεὺς «εἰσάγει πολλοὺς μεταγραμμένους, ἵνα εἰς ὑπερσυντέλικον, ἄλλον εἰς γλωσσικὸν. ζήτημα, σημειῶν μόνον ἀπλῶς ὅτι παραστᾶσι ταῦτα συμβολικῶς». Ἀν ἔχετε τόσην σκηνοθετικὴν ἐπιτηδειότητα ὥστε νὰ προσωποποιήσετε συμβολικῶς τὴν εὐκτικὴν καὶ τὸν ὑπερσυντέλικον, καὶ μάλιστα εἰς ἔρασιτεχνην θέατρον, αἱ, μὰ τότε δὲν κάνετε γιὰ δῶ, — πρέπει νὰ σᾶς πάρουν σκενοποιὸι εἰς τὴν παρονήγην! — Υδροπότηρ. Πολὺ καλά τὸ εἴνατε ἀκούσει. Ὁ Γάλλος λογογράφος κ. Jules Bois ὁ ίδιος τὸ ὑπόστροψεν, ὅτι τὸ μικρὸν του ὄνομα ἐλληνικὰ πρέπει νὰ λέγεται "Ιουλος καὶ οὐχι "Ιούλιος. Φαντασθῆτε ὅμως νὰ σᾶς ἐπίσχετο ἡ φιλοδοξία νὰ τοῦ ἔξελληνίσετε καὶ τὸ ὄνομα, κατὰ τὸν παλαιόκον τρόπον, ποὺ ἐβάπτιζε τὸν Boileau μὲ τὸ δικό σας τὸ ψευδώνυμον. ἔνδο ποὺ θὰ σᾶς λειβγότας!

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Λιογραφία, Δελτίον τῆς Ελληνικῆς Λαιογραφικῆς Έταιρείας, τεῦχος Β' καὶ Γ', σελ. 169 - 460. Ἀθῆναι, τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου.

Η Ἀθηνᾶ, μηνιαίον δργανον τοῦ Ελληνικοῦ Συλλόγου «ὁ Αἰσχύλος». Ἔτος Α', ἀριθ. 1, Σεπτέμβριος 1909. Αλεξανδρεια, καταστήματα Σ. καὶ Γ. Βαλινάκη.

Στίχοι, Γεωργίου Λαμπελέτ, ποιήματα. Κέρκυρα, χρωμοτυπολιθ. ἡ «Ἐλπίς» ὀδελφῶν 1. Ἀσπιώτη.

Σὰν ὄνειρα, Οὐράνη, ποιήματα. Ἀθῆναι, ἐκδοσίς Ταρούσοπούλου, δρ. 2.

Ορατίον Ποιητική, μετάφρασε Δρ. Ν. Λιβαδᾶς. Ἀθῆναι, Ελληνικὴ Έκδοτικὴ Έταιρεία, τυπογραφ. «Ἐστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη, δρ. 1.

Δημοσθένους Όλυνθιακῶν (Α', Β', Γ'), πιστὴ μετάφρασης Μ. Γ. Κουλουμπῆ Δ. Φ. Ἀθῆναι, ἐκδότης Ηλίας Ν. Δικαίος, δρ. 1.

Ιστορία τῆς Φραγκοχροατίας ἐν Ἑλλάδι (1204-1566), Ονίλλιαμ Μίλλερ, μετάφρασης Σπυρ. Π. Λαμπρού μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων. Ἀθῆναι, Ελληνικὴ Έκδοτικὴ Έταιρεία, τυπογραφ. «Ἐστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη, τεῦχος Α', δρ. 1.

Ἀπόλλων, μηνιαίον μουσικὸν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ διμωνύμου συλλόγου. Ἐπανέλαβε τὴν ἐκδοσίν του. Τεῦχος 50-58. Ἀθῆναι, τυπογρ. «Ἐστία» Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαδούρη.

Les Mauryéni, histoire d'Orient (de 1700 à nos jours) par Théodore Blancard. Paris, Ernest Leroux éditeur, 2 tomes, 15 fr.

Byzantinische Zeitschrift, Karl Krumbacher und Paul Mark, Leipzig, 10 September 1909.

ΠΡΩΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΩΛΔΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

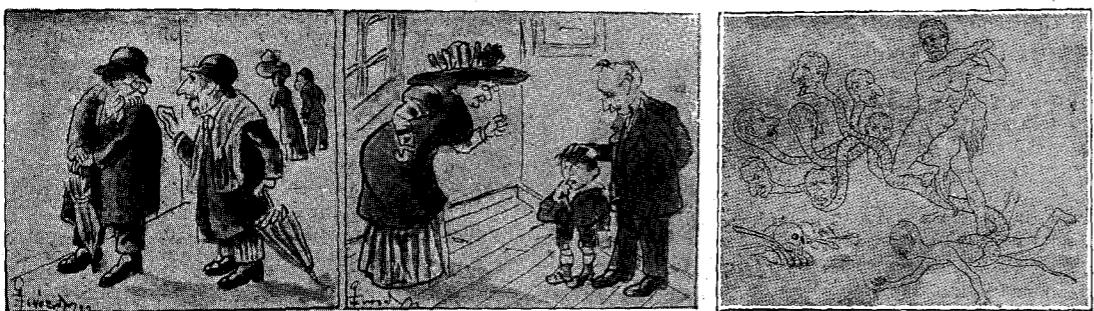
Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «Παναθηναίων» — ἀδείᾳ τοῦ Υπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν . . . Δρ. 2.473.35

Τὸ ἀπαιτούμενον διλικὸν ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Υπολείπονται περὶ τὰς 1,100. Καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν εἰς δλους. «Ολοὶ ἔξησαν καὶ ζοῦν μὲ τοὺς στίχους τοῦ ὑμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», δόδος Ἀριστοτέλους 35.

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

«Ἐλλάς», σχ. Στεφ. Ξενοπόύλου :
— Ιδούμεν τὶ γενήσται μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια.
— Φαινεται διτὶ ὅτι ἀναβληθῶσι,
διότι ἡ Κυρβέρηνης περιστάται;
— Προπαρεξινεται, ἀγράμματε!!

«Ἐλλάς», σχ. Στεφ. Ξενοπόύλου :
— Λαμπρὸ παιδὶ ἀλλὰ κωφάλαλο δὲν
ξέρω τι γὰ τὸ κάνω.
— Κωφάλαλο εἶναι; . . . δὲν τὸν κά-
νετε βουλευτή;

«Χρόνος» — Τὸ ἔγον τῆς ἐκκαθαρί-
σεως: «Ἡ πολυκέφαλος Λερναῖα Ὅδρα
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Έταιρείας.